

HÁTTÉRTANULMÁNY – 2022 No.9

HOGYAN LEGYÜNK GAZDAGABBAK?

Az Egyensúly Intézet javaslatai
a magyar gazdasági növekedés
dinamizálásáról

Egyensúly
Intézet

Magyarország jövő időben ▶▶

— Egyensúly Intézet

Hogyan legyünk gazdagabbak?

Az Egyensúly Intézet javaslatai a magyar gazdasági
növekedés dinamizálásáról

2022-9

Felelős kiadó és szerkesztő: Egyensúly Intézet

Kiadványszerkesztés: Zádori László

2022. március

© Egyensúly Intézet

Az Egyensúly Intézet hálás köszönetét fejezi ki Zsoldos Istvánnak,
aki e tanulmány szakértője volt.

This publication was prepared with the support of the Center for
International Private Enterprise (CIPE) in the framework of the
project "How to make the Hungarian economy more dynamic -
Discussion series with key stakeholders in rural Hungary".

Ez a tanulmány a Center for International Private Enterprise
(CIPE) támogatásával készült, a "How to make the Hungarian
economy more dynamic - Discussion series with key stakeholders in
rural Hungary" című projekt keretén belül.

TARTALOMJEGYZÉK

Vezetői összefoglaló	8
1. Mi a probléma?	12
2. A gazdagság jó – miért és hogyan növekedjünk?	13
2.1. Van-e kiút a közepes jövedelem csapdájából?	15
2.1.1. A növekedés rövid története	15
2.1.2. Nagy ugrások és nagy leszakadások	16
2.1.3. Az elrugaszkodás kulcsa – befektetés a jövőbe	17
3. Magyarország növekedési teljesítménye: nem jó, de nem is tragikus	19
3.1. Lemaradásunk önmagunktól	19
3.2. Ellenzélben – A következő évtizedünk	22
4. Növekedési startvonal: honnan indul a magyar gazdaság?	25
4.1. Alacsony hatékonyságú állam	25
4.2. A növekedést fékező költségvetési szerkezet	27
4.3. Magas munkabérterhek és a kivételek rengetege	31

4.4. Korruptió: a növekedést sújtó extra adó	32
4.5. Bizonytalan pénzügyek	33
4.6. Munkaerőpiaci illeszkedési zavarok	34

**5. Az Egyensúly Intézet javaslatai:
legyünk egyszerre tankönyvszerűek és kísérletezők!**

5.1. Tisztességesen szolgáltató digitális állam	37
5.1.1. Papír nélküli, digitális államot 2030-ra!	38
5.1.2. Az állam azonnal utalja vissza az áfát!	38
5.1.3. Meg kell reformálni a csődtörvényt!	38
5.1.4. Átlátszó állam, átlátszó vállalatok: kötelező Nemzeti Szerződéstárat!	39
5.2. Okos pénzügyek	40
5.2.1. Kézpénzmentes gazdaságot!	40
5.2.2. Kövessük az erős forint politikáját!	41
5.3. Növekedésbarát adók: a „rossz dolgokat” adóztassuk a „jó dolgok” helyett!	43
5.3.1. Csökkentsük a munkavállalás adóját!	43

5.3.2. Töröljük el a tranzakciós illetéket!	43
5.3.3. Az újra befektetett jövedelmekre vonatközóan töröljük el a vállalati nyereségadó!	44
5.3.4. Fizessenek a szennyezők – vezessünk be karbonadó!	44
5.3.5. Hozzunk létre kétpilléres nyugdíjrendszert!	45
5.4. Innovatív állam, a világ felé nyitott Magyarország	45
5.4.1. Megújuló állam, kísérletező cégek	46
5.4.2. Töröljük el az egyedi beruházási támogatások intézményét!	46
5.4.3. Segítsük elő magyar tulajdonú „nemzetközi bajnokok” megerősödését a gazdaságban!	47
5.5. Segítsük a magyar „nemzetközi bajnokok” piachoz jutását!	49
5.6. Okos Magyarország	50
5.6.1. Növeljük a magyar munkaerő foglalkoztathatóságát!	50
5.6.2. Korszerűsítsük a szakképzést!	50

5.7. Olajozott munkaerőpiacot!	51
5.7.1. Támogassuk a rövid távú mobilitást!	52
5.7.2. Igazítsuk a munkarendhez a közösségi közlekedést!	52
5.7.3. Ne büntessük, hanem segítsük a dolgozni akarókat!	53
5.7.4. Csökkentsük radikálisan a munkaügyi hivatalok leterheltségét!	54
Zárszó	56
Felhasznált irodalom	57

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

01

Az elmúlt évtized jelentős gazdasági növekedése ellenére Magyarország továbbra is az Európai Unió legszegényebb tagállamai közé tartozik. A magyar gazdaságban azonban jóval több lehetőség rejlik. Célunk az, hogy jó gazdaságpolitikával, a magyar gazdaság dinamizálása révén hazánk 2030-ra az EU gazdagabb országai közé tartozzon.

02

Gazdasági felzárkózásunk EU-s csatlakozásunk óta – az elmúlt évek konjunktúrája ellenére is – az egyik leglassabb volt az újonnan csatlakozott országok mezőnyében. Az elmúlt bő másfél évtizedben a magyar gazdaság mintegy 30 százalékkal teljesített alul a lehetőségeihez képest.

03

Ha nem változtatunk, a nemzetközi környezet romlása, a munkaképes korú lakosság csökkenése és a technológiai fejlődés miatt a következő 10–12 évben GDP-nk növekedési üteme várhatóan lassulni fog; vagyis jelenlegi teljesítményünk nem lesz elég ahhoz, hogy kiemelkedjünk a legszegényebb EU-s országok csoportjából.

04

Gazdasági növekedésünket visszafogja, hogy a magyar állam ma nagy és nagyon aktív, de meglehetősen rossz teljesítményt nyújt. Költségvetésünk szerkezete a növekedés ellen hat, a bérekre eső adóterhek nemzetközi összehasonlításban magasak, az adórendszer pedig rosszul célzott és kiszámíthatatlan. A közbeszerzési korrupció a gazdaságot sújtó adóként, az államadósság és az infláció a túl magas kockázati felárral fogja vissza növekedésünket; az állami finanszírozás pedig torz ösztönzőket épít a piacba. Mindez a magyar gazdaság rugalmasságát és válságállóságát is csökkenti. A munkaerőpiaci illeszkedési zavarok és a rossz ösztönzők miatt Magyarországon ma egyszerre van tartós munkanélküliség és munkaerőhiány, ami fogyatkozó emberi erőforrásaink pazarlása.

05

A gazdasági növekedéshez papírmentes, digitalizált, szolgáltató államra van szükség, amely képes általánosan növekedésbarát környezetet működtetni. Az áfavisszatérítés azonnalivá tétele nagyszabású és „olcsó” gazdaságélénkítő hitelprogrammal érne fel. A tulajdon biztonságának erősítése érdekében átfogóan meg kell reformálni a csődeljárás és a felszámolási folyamatok rendszerét.

.....

06

Az átláthatóság növelése érdekében a vállalatok esetében meghatározott értékhatár felett csak a nyilvános Nemzeti Szerződéstárba feltöltött adásvételi és opciós szerződések legyenek érvényesek! Emellett az összes, a nemzetbiztonságot közvetlenül nem érintő állami szerződésnek és számlafizetésnek is nyilvánosnak kell lennie.

07

Legyen készpénzmentes a magyar gazdaság! Magánszemélyek és cégek egyaránt elektronikus fizetési módokat használjanak! 2030-ra legalább felére kell visszaszorítani a feketegazdaságot és az adóelkerülést segítő készpénzhasználat arányát – de úgy, hogy azzal ne a legszegényebbeket sújtsuk. A készpénzfelvételt és -befizetést adott értékhatár felett kell megadóztatni. Ingatlant vagy egyéb nagy értékű jószágot kizárólag banki transzferrel lehessen legalisan vásárolni! 2030-ra az állam kizárólag elektronikusan utalja a nyugdíjakat és a szociális transzfereket!

.....

08

Kövessük az erős forint politikáját! A gazdasági ciklusoktól független, folyamatos leértékelődési pálya hosszú távon nem élénkíti a gazdaságot, hanem rombolja a piaci bizalmat, és megdrágítja az állam finanszírozását, miközben elsősorban a hazai tulajdonú kis- és közepes vállalkozásokat bünteti. Teremtsünk kiszámíthatóbb és versenyképesebb pénzügyi környezetet azzal, hogy a valutánk árfolyamát a gazdaság ciklusosságához igazítjuk: növekedés idején a forint felértékelődése a hosszú távú tartalékképzés eszköze.

09

A „rossz dolgokat” adóztassuk a „jó dolgok” helyett! Vagyis csökkentsük a növekedést szolgáló, értékteremtő tevékenységek adóterheit, és ehelyett azokat a tevékenységeket „büntessük”, amelyeket vissza akarunk szorítani! Az átlagbér adóékét csökkentsük az OECD-átlagra, 35%-ra! Az Európai Unión belül támogassuk az importra kivetett, de a legszegényebb fogyasztókat nem sújtó karbonadó bevezetését!

.....

10

Bontsuk két pillérre a nyugdíjellátást! Az új nyugdíjrendszernek legyen egy, a nyugdíjas kortól mindenkinek járó és azonos értékű nyugdíjat biztosító szolidaritási pillére, valamint egy, az állami megtakarítási számlákra és rugalmasan választható nyugdíjkorhátarra épülő megtakarítási pillére! Ezáltal ösztönözhetjük a foglalkoztatást, ami részben ellensúlyozhatja a munkaképes korú lakosság arányának csökkenését.

11

Töröljük el a vissza nem térítendő egyedi vállalati támogatások drága és versenytorzító rendszerét! Segítsük elő magyar tulajdonú „nemzetközi bajnokok” megerősödését a gazdaságban! Meg kell teremteni a feltételeit annak, hogy kinőhessenek magyar többségi tulajdonú, a nemzetközi piacon is versenyképes, innovatív nagyvállalatok. Az állam akkor teheti a legtöbbet ezért, ha konkrét szereplők helyett az innovációt, a valós teljesítményt és az ösztönző versenykörülményeket támogatja. Az államnak abban is fontos feladata van, hogy segítse a magyar tulajdonú „nemzetközi bajnokok” sikeres külföldi terjeszkedését.

12

A munkaerőpiaci illeszkedési zavarok csökkentése érdekében hosszú távon növelni kell a munkavállalók képzettségi szintjét. A közoktatás általános minőségének javítása mellett csökkenteni kell a fiatalok középiskolai lemorzsolódását. Ha enyhíteni akarjuk a szakmunkás munkaerőhiányt, akkor nem a szakmunkásképzés arányát, hanem a minőségét kell javítani, nagyobb hangsúlyt fektetve az alapkészségek fejlesztésére és a közismereti tárgyak oktatására.

13

Rövid távú megoldásként segíteni kell az alacsony jövedelműek ingázását, és növelni kell az álláskeresőknél juttatott támogatásokat. Az álláskeresői járadék maximális hosszát 3-ról 10 hónapra kell emelni. Az elérhető járadék összegének felső plafonját a minimálbér 150 százalékára kell emelni. Emellett az álláskeresői járadék minimális havi összegének el kell érnie a nettó minimálbér 90 százalékát. Azok számára is biztosítani kell az 5 havi minimális álláskeresői járadékot, akiknek korábban nem volt tartós munkaviszonyuk. Az elhelyezkedést követően az álláskeresői járadékot igénybe vevők maximum 10 hónapig magasabb társadalombiztosítási járulékot fizetnek.

1. MI A PROBLÉMA?

Magyarország az Európai Unió legszegényebb tagállamai közé tartozik. Egy főre jutó tényleges egyéni fogyasztásunk alapján a harmadik, az egy főre jutó GDP tekintetében pedig az ötödik legrosszabb helyen állunk.¹ Bár sok, a miénknél gazdagabb országgal ellentétben nálunk távolról sem kiugrók a jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek, a számok azt mutatják, hogy **nem a jólétben, hanem a szegénységben vagyunk egyenlők.**² A súlyos anyagi deprivációban élők aránya az EU-s átlaghoz és régiós versenytársainkhoz képest is kiugróan magas, a nettó keresetek tekintetében pedig látványosan leszakadtunk a mezőnytől.³ Minden jel arra mutat, hogy **nem voltunk képesek élni a lehetőséggel, amelyet uniós csatlakozásunk biztosított nekünk.** Bár sokkal jobban állunk, mint bő másfél évtizede, még messze **nem használtuk ki a lehetőségeinket,** ez pedig hosszabb távon lecsúszásunk fokozódásával fenyeget.

Bár sok, a miénknél gazdagabb országgal ellentétben nálunk távolról sem kiugrók a jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek, a számok azt mutatják, hogy nem a jólétben, hanem a szegénységben vagyunk egyenlők.

Nem mentegethetjük magunkat azzal, hogy ez volt a sorsunk, hogy nem volt mozgástér. A hasonló vagy akár rosszabb bázisról indult, de mára nálunk jóval sikeresebb országok példája igazolja, hogy **döntéseink, intézményeink igenis számítanak, hogy létezik rossz és jó gazdaságpolitika.** Bár nincs egységes recept, az irányok

jól láthatók. Ma már tetemes mennyiségű tapasztalat segít elválasztani egymástól a növekedést ösztönző és azokat gátló tényezőket.

Ebben a tanulmányban arra keressük a választ, hogy hazánk hogyan lehetne belátható időn belül gazdagabb, sikeresebb ország. **Milyen a jó gazdaságpolitika, mitől nőhetne gyorsabban a magyar GDP?** Az első két fejezetben a növekedésmélet és az empirikus kutatások tanulságai alapján meghatározzuk a jó gazdaságpolitika legfontosabb sarokköveit. A harmadik fejezetben elemezzük Magyarország relatív lemaradását és a közeljövő várható növekedési pályáját, a negyedik fejezetben pedig – **az elsődleges adatforrások mellett a hazai gazdasági szereplőkkel folytatott egyeztetéseink eredményeit is felhasználva** – azonosítjuk a növekedést gátló legfontosabb tényezőket. Végül az ötödik fejezetben rámutatunk azokra a fő irányokra és szakpolitikai eszközökre, amelyek révén hazánk megalapozhatná kiemelkedését az Unió legszegényebb országai közül.

Ez a háttér tanulmány az Egyensúly Intézet 2021 márciusában megjelent, azonos című szakpolitikai elemzésének bővített változata. A diagnózis felállításához és a megoldási javaslatok megfogalmazásához is felhasználtuk annak a konzultációsorozatnak az eredményeit, amelynek keretében 2021-ben és 2022 végén összesen kétszázötven, az ország közepes és nagyobb településeit reprezentáló gazdasági szereplővel (családi kisvállalkozóktól a közepes vállalkozások képviselőin át a legnagyobb hazai tulajdonú és multinacionális vállalatok vezetőiig) egyeztetünk a hazai vállalkozói környezetet jellemző gyakorlati problémákról és ezek lehetséges megoldásairól.

¹ Az Eurostat legutóbbi adatai alapján (mindkét adat vásárlóerő-paritáson mérve). Eurostat, 2021.

² Lásd Boros–Filippov, 2020:41–44., 57–60.

³ Lásd Boros–Filippov, i. m.: 59.

2. A GAZDAGSÁG JÓ - MIÉRT ÉS HOGYAN NÖVEKEDJÜNK?

Gazdagabbnak lenni jobb, mint szegényebbnek. Ezt a triviálisnak tűnő állítást meglepően sokan és sokféle oldalról vitatják. A kritikák a legtöbb esetben abból indulnak ki, hogy a gazdagságnak ára van: az anyagi jólét miatt szükségképpen valamilyen más érték csorbul. A növekedés például – szól az érvelés – természeti erőforrásaink felélésével, a fogyasztás magasabb szintjével, emiatt pedig nagyobb környezetkárosítással jár és növeli az egyenlőtlenségeket, míg a pénzhajhász fogyasztói életmód rombolja a társadalmi összetartozást és a kisközösségeket.

Annak ellenére, hogy sokan osztják ezeket a fenntartásokat, a közgazdászok (és nem melleleg a legtöbb szegény is) axiómaként kezelik azt az állítást, hogy a gazdagság alapvetően mégiscsak jó dolog. Ők úgy érvelnek, hogy bár a növekedés gyakran valóban jelentős károkat okoz, a végső egyenleget a mi döntéseink határozzák meg: **a gazdagság fő előnye ugyanis az, hogy több választási lehetőséget ad.** Ha egy egyén vagy egy ország szeretne szegényebb lenni, elvileg bármikor lemondhat vagyonáról vagy jövedelméről mások javára, vagy akár azt is választhatja, hogy meg sem termeli azt (és helyette például a több szabadidőt választja). **A gazdagság által biztosított plusz „opciókat” ugyanakkor sok mindenre fordíthatjuk.** Például arra, hogy **tiszta, nem környezetszennyező technológiákat fejlesszünk ki.** Költséges fejlesztésekre alapulnak például az egyre nagyobb szerephez jutó megújuló energiák és karbonsemleges

termelési módszerek, amelyek miatt ma egyáltalán beszélhetünk a fenntartható gazdaság lehetőségéről.⁴

A gazdagság fő előnye az, hogy több választási lehetőséget ad.

A növekedés teszi lehetővé azt is, hogy olyan egészségügyet finanszírozzunk, amelynek köszönhetően nem hal meg a gyerekek fele-harmada, mint százötven-kétszáz évvel ezelőtt. A többlet GDP-t a szegénység csökkentésére vagy akár a helyi kisközösségek támogatására is fordíthatjuk, miközben a jómódúbbak inkább megengedhetik maguknak, hogy akár drágábban vásároljanak a helyi kistermelőktől. Azt is tudjuk, hogy **a szegénységből való kiemelkedés kulcsa a jó minőségű oktatás és a hatékony esélyteremtés: ezek pedig szintén pénzbe kerülnek.** Felmérésekből jól ismert tény, hogy a magyarok különösen fontosnak tartják az egyenlőség eszméjét⁵ – de az is, hogy ez alatt nem a nyomor, hanem a javakhoz, a fogyasztás lehetőségéhez való hozzáférés egyenlőségét értik.⁶

Tény tehát, hogy a gazdagság nem minden, ahogy az is, hogy ára van – de az is biztos, hogy a szegényebb országoknak és egyéneknek sokkal kevesebb a választási lehetőségük. **A megtermelt javak igazságtalan és pazarló**

⁴ Amikor – teljes joggal – a növekedés és a fogyasztás természeti korlátairól beszélünk, szükségszerűen mindig a technológiai fejlettségnek a jelenben adott szintjéből szoktunk kiindulni. Márpedig eddigi tapasztalataink szerint éppen ez a faktor, vagyis termelési, közlekedési vagy éppen energiahatékonysági technológiáink fejlődése tolja egyre kijebb ezeket a határokat. Persze jellegéből adódóan nehéz felelősen tervezni ezzel a tényezővel, hiszen nem tudhatjuk biztosan, hogy a fenntarthatóság terén elért innováció kellően gyors ütemű lesz-e az egyre veszesebben közeledő ökológiai katasztrófa megelőzéséhez. Azt azonban tudjuk, hogy a fenntarthatóságot szolgáló innovációk kidolgozása forrásigényes folyamat; épp ezért nemcsak a tudományos áttöréseket szokták jellemzően gazdagabb országokban elérni, de az új zöld technológiák elterjedése is ezekben szokott gyorsabban lezajlani.

⁵ Lásd Boros–Filippov, i. m.: 35.

⁶ Ez mutatkozik meg abban is, hogy a magyarok többsége a boldogságot és a sikert ma leginkább a fogyasztás szintjén és a tulajdon felhalmozásán keresztül méri (Boros–Filippov, i.m.: 34.).

felhasználásának is számtalan módja van – de végső soron a gazdasági növekedés teremti meg az esélyét annak, hogy egy jól működő közösség átlagos polgárai jobban élhessenek. Épp ezért – elismerve az olykor a növekedéssel járó káros természeti és társadalmi károk jelentőségét – a következőkben a növekedést pozitív célként fogjuk kezelni, amelyért Magyarországon különösen érdemes erőfeszítéseket tenni.

Végső soron a gazdasági növekedés teremti meg az esélyét annak, hogy egy jól működő közösség átlagos polgárai jobban élhessenek.

A növekedés létrejöhet új érték teremtésével és már megtermelt értékek valaki mástól történő átcsoportosításával is. Az új érték teremtését a közgazdaságtanban „pozitív összegű játéknak” szokás nevezni, míg az új érték teremtése nélküli újraelosztást zéró vagy negatív összegű játéknak (vagyis ebben az esetben valaki legfeljebb annyit tud csak nyerni, amennyit az összes többi szereplő veszíteni). A magyarok huszadik századi történelmük során többször is megtapasztalhatták, hogy a zéró összegű játék túlsúlya (legyen szó államosításról, vagyonelkobzásról, a piaci versenytársak ellehetetlenítéséről) milyen következményekkel jár az ország fejlődésére és a közösség életére. A történelemből azonban azt is tudjuk, hogy **hosszú távon azok a sikeres országok, amelyek növekedése a tartós értékteremtésre épül.** Az államnak persze legitim célja is lehet az átcsoportosítás, amikor például szolidaritási, méltányossági okokból irányít át jövedelmeket – ez azonban nem a gazdasági növekedés területéhez tartozik (az Egyensúly Intézet *Hogyan csökkentjük a szegénységet című szakpolitikai javaslatában foglalkozott a szociális transzferek hatékonyabb rendszerével.*)

Gazdasági szempontból is komoly tartalékok rejlenének a magyarok egészségi állapotának javításában.

Az alábbiakban ezért három kérdést vizsgálunk meg közelebbről:

01 Az eddigi tapasztalatok és közgazdasági elméletek szerint **mit tehet általában egy állam a gazdasági növekedés elősegítése érdekében?**

02 Ha jelenlegi pályánkon haladunk tovább, **miképp fog alakulni Magyarország növekedése 2030-ig?** Milyen veszélyek és esélyek adóttak hazánk számára a következő tíz év gazdasági növekedése tekintetében?

03 **Mit kell tennünk ahhoz, hogy Magyarország kiemelkedhessen a legszegényebb európai uniós országok csoportjából?** Hogyan lesz képes Magyarország megalapozni egy pozitív összegű, azaz értékteremtő növekedési pályát a következő évtizedben?

A gazdasági növekedés természetesen olyan összetett jelenség, amelyre lényegében az összes ágazati politika hatással van. Nyilvánvaló például, hogy az innováció és a termelékenység növelésének előfeltétele a magyar munkavállalók iskolázottsági szintjének emelése vagy digitális készségeik fejlesztése, ahogy az is, hogy gazdasági szempontból is komoly tartalékok rejlenének a magyarok egészségi állapotának javításában. Versenyképességünk és felzárkózásunk szempontjából legalább ennyire fontos, hogy a mostani EU-s költségvetési ciklusban milyen elvek szerint és hogyan kívánjuk elkölteni a magyar gazdasági növekedés fő motorját jelentő uniós forrásokat. Nem kérdés az sem, hogy Magyarországnak előbb-utóbb átgondolt és alapos számításokkal alátámasztott választ kell adnia arra, hogy be kívánja-e vezetni az eurót, és ha igen, mikor. Mindezek okán az Egyensúly Intézet a közeljövőben többek között innovációs, valamint az Európai Uniótól érkező pénzek felhasználásával kapcsolatos javaslatokat is ki fog dolgozni, amelyek életminőségünk javítása mellett a versenyképességünk növelését is szolgálják. Ebben a tanulmányban vizsgálódásunkat elsősorban a növekedés makrogazdasági feltételeire, illetve a tágran értelmezett fiskális és monetáris politikára szűkítjük.

I 2.1. VAN-E KIÚT A KÖZEPES JÖVEDELEM CSAPDÁJÁBÓL?

A magyar gazdaság kihasználatlan lehetőségeinek számbavétele előtt érdemes röviden áttekintenünk, **mit is tudunk a növekedés fő okairól és előfeltételeiről**. Bár vélhetően soha nem lesz teljes konszenzus az állami szerepvállalás minden részletkérdését illetően, akad néhány ökol szabály, amelyben a legtöbb társadalomtudós egyetért. Ezeket jórészt a sikeres növekedési pályát bejárt vagy „nagy ugrásokat” végrehajtó országok történetéből leszűrt tapasztalatokból állapíthatjuk meg – és persze olyanokéból, amelyek történelmük során a gazdagabb országok közül csúsztak le a szegénységbe. Ebben a fejezetben ezeket a tapasztalatokat fogjuk összegezni.

2.1.1. A NÖVEKEDÉS RÖVID TÖRTÉNETE

A mai értelemben vett gazdasági növekedés viszonylag új jelenség. **Az emberiség történetének legnagyobb részében a fókusz az erőforrások megszerzésén volt:** a jobb vadászterületeken, később pedig, a mezőgazdaság kifejlődésével a jobb termőterületeken és rabszolgákon/ alattvalókon. Az esetleges nagyobb jólét nagyobb népességhez (és alacsonyabb halandósághoz) vezetett, ami korlátozta az egy főre jutó termelés hosszú távú növekedési lehetőségeit, így az embercsoportok közötti állandó konfliktus kódolva volt a rendszerben. **Az emberiség történetének nagy része zéró összegű játék volt, ez pedig a mai napig hat a gondolkodásunkra.**

A kezdeti közgazdasági elméletek, mint például Adam Smith klasszikusa, *A nemzetek gazdagsága a munkamegosztásban látták a magasabb jövedelem kulcsát*. Úgy vélték, hogy **a specializáció előfeltétele a béke, a nem túl magas adók és egy „elfogadható” igazságszolgáltatás – ma talán azt mondanánk: a jogállamiság – megléte**. Ezek a tényezők ma is szükségesnek tűnnek a hosszú távú növekedéshez, mert lehetővé teszik a tőkefelhalmozást és a szakosodást.

A növekedési modellek egészen az 1960-as évekig még szintén a tőkefelhalmozásra koncentráltak, a termelékenység növekedését pedig jórészt „nem magyarázott külső változóként” kezelték – vagyis olyan tényezők összességéeként, amelyeket nemigen tudunk mérni vagy megmagyarázni. Ezekből a modellekből az következett, hogy **a fizikai vagy a humán tőke felhalmozásával egy ideig lehetséges gyorsabb növekedést elérni, de mivel az újabban bevont termelőkapacitások egyre kevesebb plusz terméket képesek termelni, ez a fajta növekedés egyre kevésbé lesz hatékony.**

Hosszú távon tehát leginkább a termelékenység növekedése határozza meg az egy főre jutó termelés növekedését – ám éppen ez az a tényező, amelyet a korábbi növekedési modellek nem próbáltak magyarázni. Részben ennek tudható be, hogy idővel egyre többeket kezdett foglalkoztatni az a kérdés, hogy **hogyan „keletkezik” a termelékenység növelését támogató technológiai fejlődés**. A 80-as évektől kezdve erre próbáltak választ találni az úgynevezett endogén növekedési modellek.⁷ Ezekben a technológiai fejlődés és a humántőke-felhalmozás is az ösztönzők (vagyis a gazdaságpolitika) hatására alakul ki, mind a fejlett, mind a kevésbé fejlett országok esetében, amiből az is következik, hogy a **gazdasági felzárkózás csak a „megfelelő” gazdaságpolitikák** esetén biztosítható. **„Megfelelő” gazdaságpolitikák alatt itt olyan intézkedéseket értünk, amelyek sikeresen terelik a forrásokat az innováció, a kutatás-fejlesztés és a humántőke-felhalmozás, illetve azon cégek felé, amelyek ezeket jól tudják adaptálni és kombinálni.**

Bár a közgazdászok némiképp eltérően vélekednek az állam szerepéről, abban konszenzus mutatkozik, hogy a kívánatos gazdaságpolitikának van két elengedhetetlen eleme: **a jól működő piacgazdaság és a megfelelő ösztönzők**. Ezért az állam egyik legfontosabb feladata, hogy **hatékonyan ösztönözze a magánszektort, illetve hogy olyan „szolgáltató” szerepet játsszon, amelynek**

⁷ Romer, 1986; Lucas, 1988.

révén csökkenti a gazdaságban jelen lévő súrlódásokat. A gazdasági növekedést az állam úgy tudja segíteni, ha a versenyt elősegítő környezet megteremtése mellett **olyan szolgáltatásokat nyújt, amelyeket a piac nem feltétlenül tud hatékonyan biztosítani, pedig jelentős pozitív társadalmi hatásokkal járnak: például kiemelten kell támogatnia az oktatást és az innovációt.** De semmiféleképpen nem érdemes „kiváltania” a piacot: vagyis konkrét gazdasági szereplőket „helyzetbe hoznia”, illetve rövid távú politikai érdekből a magánszektorban felfüggeszteni vagy jelentősen gyengíteni a versenyt. Az is jól látszik, hogy a gazdasági instabilitás, például a tartósan nagy költségvetési hiány, a magas/változó infláció vagy a prociklikus gazdaságpolitika alacsonyabb növekedéssel jár együtt.⁸ A tapasztalat összességében azt mutatja, hogy **a jó növekedési teljesítményekre és időszakokra általában az „unalmasan” stabil, kiszámítható makrogazdasági politika jellemző.**

Az állam egyik legfontosabb feladata, hogy hatékonyan ösztönözze a magánszektor, illetve hogy olyan „szolgáltató” szerepet játsszon, amelynek révén csökkenti a gazdaságban jelen lévő súrlódásokat.

De létezik-e a valóságban ilyen „megfelelő gazdaságpolitika”? Képes lehet-e egy szegény vagy közepes fejlettségű ország arra, hogy hosszú távon megközelítse a leggazdagabbak jólétét? A rövid válasz az, hogy *igen*. A hosszabb az, hogy *igen, de csak ritkán*. Erről lesz szó bővebben az alábbiakban.

2.1.2. NAGY UGRÁSOK ÉS NAGY LESZAKADÁSOK

A felületes szemlélő számára úgy tűnhet, hogy a relatív jólét nemigen változik a világ egyes országai között. Valójában azonban hosszabb távon **sok sikeres felzárkózási vagy akár leelőzési történetet ismerünk, még azon országok között is, amelyek nem természeti erőforrásaik vagy pénzügyi központi szerepük miatt váltak gazdaggá.** Napjaink vezető gazdasági hatalma, az Egyesült Államok is „fejlődő országgént” kezdte pályáját. **A két világháború között Finnország egy főre jutó GDP-je körülbelül ugyanakkora volt, mint Magyarorszáé.** Japáné még alacsonyabb, nem beszélve Koreáról vagy Tajvanról, amelyek még Japánnál is sokkal szegényebbek voltak.⁹ Körülbelül egy évszázada Svédország a mai Magyarországhoz hasonlóan még mindig félperifériának számított.

Sok sikeres felzárkózási vagy akár leelőzési történetet ismerünk, még azon országok között is, amelyek nem természeti erőforrásaik vagy pénzügyi központi szerepük miatt váltak gazdaggá.

De olyan országok is akadnak, amelyek rossz döntéseik következtében leszakadtak. Talán a legismertebb példa **Argentína**, amely száz éve még a leggazdagabb országok közé tartozott – innen csúszott le mára Bulgária vagy Mexikó jövedelmi szintjére. **Mexikó** maga is érdekes eset: ez az ország sem volt képes számottevően növelni a relatív egy főre eső jövedelmét, annak ellenére sem, hogy Argentínával ellentétben komoly gazdasági reformokat hajtott végre.¹⁰

⁸ Lásd például Le Fort Varela et al., 2020.

⁹ Lásd Maddison *Historical Statistics*.

¹⁰ Lásd Hanson, 2010.

Bár manapság a legtöbbet talán Kínára hivatkoznak a látványos gazdasági sikertörténetek kapcsán, az elmúlt évtizedek növekedése valójában nem tekinthető meglepőnek vagy minőségileg újnak. A GDP alacsonyabb egy főre jutó szintjéről induló országoknak ugyanis könnyebb gyorsan növekedniük – sőt, itt figyelhetők meg a legmagasabb növekedési ráták. Éppez történt Kínában, ahol az alacsony kezdeti jövedelmi szinthez képest következett be gyors ütemű fejlődés – ez azonban a mai napig csak a közepes jövedelmi szintű országok megközelítéséhez volt elegendő. **A konvergencia ugyanakkor szegény országok esetében sem garantált**, amit látványosan alátámaszt az a tény, hogy a legalacsonyabb növekedési rátákat is ilyen országok esetében figyelhetjük meg – főként mert ezekben például sokkal gyakoribbak a háborúk, a polgárháborúk és a gyenge képességű államok.

2.1.3. AZ ELRUGASZKODÁS KULCSA – BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Láthatjuk, hogy felfelé és lefelé is vezet út: az országok sorsában nem létezik eleve elrendelés, van kiút a szegénységből. De mivel jellemezhetők a növekedés szempontjából sikeres gazdaságok? Mi a közös a sokféle tapasztalatban? Ezt tekintjük át az alábbiakban.

PIACGAZDASÁG

A sikeres országok mindegyikében piacgazdaság működik, ahol a gazdaság széles területein a verseny dominál. Nincs a világon olyan gazdag ország, amelyik valamiféle „nem-piacgazdaságot” működtetne.

BÉKE ÉS RENDEZETTSÉG

Nemigen találunk sikerpéldát háború sújtotta országok között. De olyat sem, ahol az állam a gazdaság totális irányítására törekszik, vagy épp ellenkezőleg: a teljes káosz állapota uralkodik, és nem garantált a jogbiztonság. Vagyis

a hosszan tartó béke és az állam rendezett, de önkorlátozó működése szükséges feltételnek tekinthető.

HATÉKONY ÁLLAM, KISZÁMÍTHATÓSÁG ÉS JOGBIZTONSÁG

A sikeresen felzárkózó országok közös jellemzője az is, hogy **a jövedelmi szintjükhöz képest jó minőségű, hatékony államot működtettek, amelyet idővel képesek voltak fejleszteni is.**¹¹ Nem létezik olyan kombináció, **hogy egy fejlett országnak ne hatékony állama legyen,**¹² és két hasonló feltételekkel induló szegény ország közül jellemzően az tudott később sikeressé válni (lásd például Dél-Korea esetét), amely hatékonyabb államot épített ki.¹³ Ugyancsak jellemző a sikeres országokra **a jogállamiság mint megkérdőjelezhetetlen érték, a magántulajdon biztonsága, illetve a stabil, kiszámítható makrogazdasági környezet.**

TISZTA ÁLLAM

Jó minőségű szabályozás és hatékonyan működő állami intézmények esetén **a „normál” üzleti (és lakossági) működéshez nincs szükség a korrupcióra** (persze ettől még létezhet korrupció mint működési hiba). Megfordítva ezt a tételt, az is látszik, hogy rossz szabályozási környezetben a korrupció egyenesen szükséges ahhoz, hogy egy cég működni tudjon. Ilyen modellel azonban közepes jövedelmi szint felett már sohasem találkozunk sikeres országok esetében.¹⁴

NYITOTSÁG ÉS VERSENY

A sikeres országok **a világra nyitott gazdaságpolitikát** követtek és követnek. Ennek jelentősége ma valószínűleg még nagyobb, mint korábban, hiszen napjainkban a gazdasági sikeresség egyre inkább múlik a hálózatok kiterjedtségén, a nagy piacokhoz való hozzáférésén (a tudomány, a kutatás-fejlesztés, az informatika területének fejlettségén). A verseny a sikeres országokban a gazdaság sok területén jelen volt, és tipikusan ezek a területek váltak

¹¹ OECD, 2010.

¹² Acemoglu et al., 2015b, Geloso–Salter, 2020.

¹³ Acemoglu et al., 2015a.

¹⁴ Wei, 1998.

sikeressé. Története bizonyos szakaszaiban számos sikeres országban létezett átmeneti piacvédelem, így például Dél-Koreában, de az otthon megvédett cégeknek a nemzetközi piacon (és belföldön egymással is) versenyezniük kellett, a védelem pedig csak ideiglenes volt, szigorúan átmeneti „tanulóiidőre” szólt.

BEFEKTETÉS AZ EMBEREKBE

A képességek szintje (vagyis a „humán tőke” fejlettsége) tipikusan magasabb a sikeres országokban, mint a sikertelenekben. Egyértelmű összefüggés, hogy a jobb oktatási eredmények általában jobb növekedési teljesítménnyel párosulnak, és ezekben az esetekben szinte bizonyos, hogy az oktatás az ok, és a jó gazdasági teljesítmény az okozat.¹⁵ **Az oktatás az az eszköz, amelynek révén a gazdasági teljesítmény a legkönnyebben javítható.** Hiába beszélünk politikailag kockázatos és rövid távon költséges területről, az eredmények nagyon egyértelműek: **a gazdaságilag jól teljesítő országok mind nagyon jól teljesítenek például a PISA-teszteken is** (Észtország, Finnország, Japán, Dél-Korea, Tajvan, Szlovénia, de valamennyire ide sorolhatjuk Kína tengerparti nagyvárosait és az utóbbi időben Lengyelországot is). Ez nem szépen hangzó elmélet, hanem a tapasztalatból leszűrt, egyértelmű mintázat. **A pusztán a technológiai adaptációra és az alacsony képzettségű, olcsó munkavállalókra építő felzárkózási stratégiák hosszú távon kifejezetten hátráltathatják a felzárkózást.**¹⁶

Az oktatás az az eszköz, amelynek révén a gazdasági teljesítmény a legkönnyebben javítható.

Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy a gazdagabb országoknak jellemzően jobb intézményeik vannak és jobban képzett a lakosságuk. **A növekedés kulcsa pedig az, ha egy ország „előreszalad”, vagyis akár gazdasági erején felül áldoz ezekre a területekre – a gazdasági növekedés pedig jó eséllyel hamarosan fel fog zárkózni hozzá.**

Fontos persze, hogy az elvárásaink realisták maradjanak. **A növekedést meghatározó tényezők egy része valószínűleg nehezen változtatható,** az intézmények pedig jelentős mértékben a környezetükből, illetve a történelmi hagyományokból következnek és formálódnak. De azt is fontos felismerni, hogy szó sincs megtörhetetlen útfüggségről: **a cselekvésnek, a politikai akaratnak, a jól kitalált modernizációnak igenis van mozgástere.** Sőt, amint azt a fenti sikerpéldák látványosan illusztrálják, a megfelelő keretek kialakítása, az okos szakpolitikai megoldások hosszabb távon pozitív önerősítő folyamatokat tudnak beindítani, amelyek tartósan felemelkedő pályára állíthatnak egy országot.

¹⁵ Lásd például: OECD, 2010.

¹⁶ Frank–Galor, 2018.

3. MAGYARORSZÁG NÖVEKEDÉSI TELJESÍTMÉNYE: NEM JÓ, DE NEM IS TRAGIKUS

Magyarország gazdasági pozíciója első vizsgálatra, világméretű összevetésben a jobbak közé tartozik. Az egy főre eső GDP tekintetében – ha nem számítjuk az olajállamokat és adóparadicsomokat – hazánk a 31. világon.¹⁷ Ennek ellenére széles körben elterjedt az az érzet, hogy Magyarország gazdasági teljesítménye kifejezetten rossznak mondható. Ennek az lehet a fő oka, hogy **a viszonyítási alap nem a világ összes országa, hanem szűkebb környezetünk**: a hozzánk közelebb elhelyezkedő országok közül Lengyelország vagy Szlovénia, valamint Ausztria, amelynek elmúlt fél évszázada világviszonylatban is sikertörténet. **Ausztria 2020-ra**

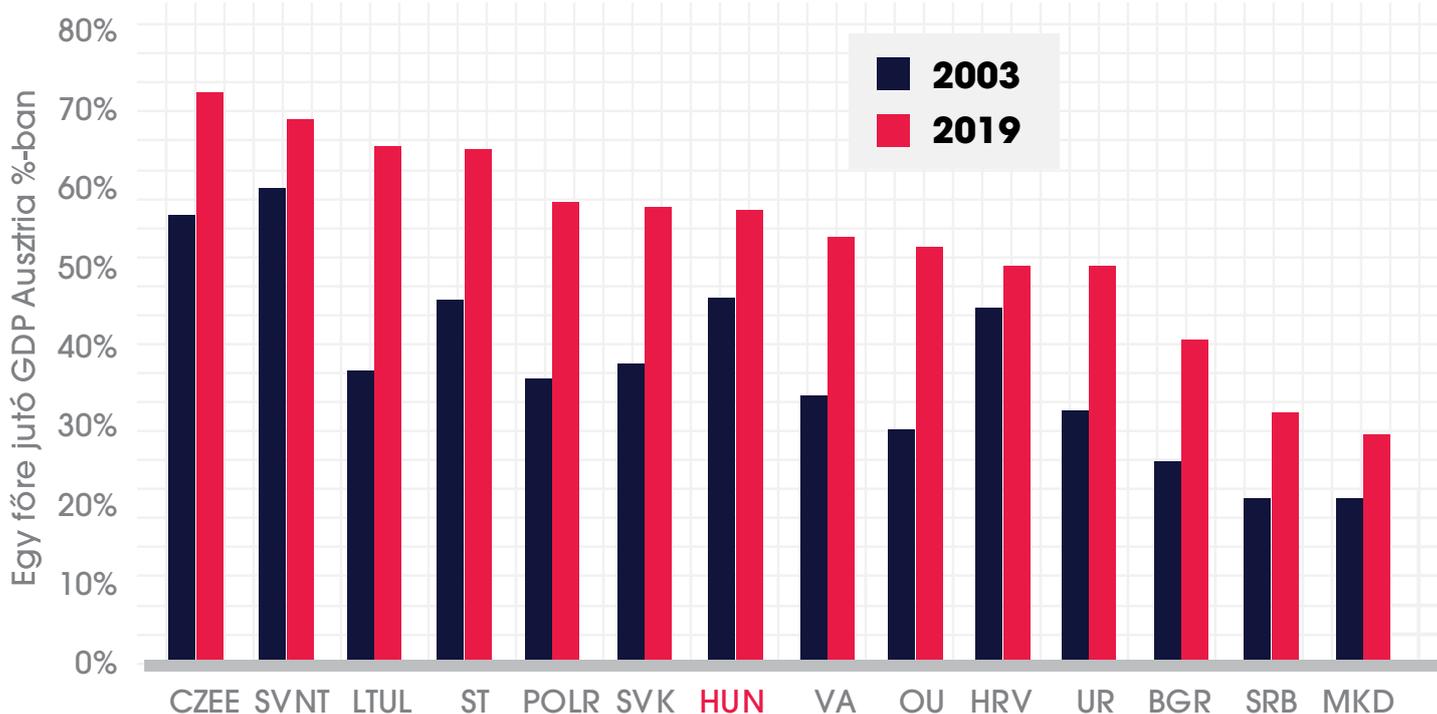
a fent idézett rangsor szerint a világ 6. leggazdagabb országa lett, megelőzve Németországot, az Egyesült Királyságot vagy olyan „klasszikusan gazdag” országokat is, mint Kanada vagy Svédország. Az EU többi, újonnan csatlakozott tagállama még messze van ettől a szinttől, ám csatlakozásuk óta tipikusan gyorsabban nőttek, mint Magyarország, és sokat behoztak a lemaradásukból (vagy eleve gazdagabbak voltak, mint Csehország vagy Szlovénia). Érdekes közelebbről is megvizsgálunk, hogy jutottunk ideig.

I 3.1. LEMARADÁSUNK ÖNMAGUNKTÓL

Az EU-csatlakozásunkat közvetlenül megelőző év (2003) jó kiindulópont ahhoz, hogy **relatív gazdasági teljesítményünket összevessük a velünk együtt csatlakozott országokéval**. Ez az időpont kellően távoli ahhoz, hogy az eltérő gazdasági ciklusok összességében kisebb hatással bírjanak az összképre. Ebben az évben a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó GDP Magyarországon az osztrák szint 47 százaléka volt. Ezt csak Csehország (57 százalék) és Szlovénia (60 százalék) előzte meg, míg az újonnan csatlakozottak közül Észtország nagyjából ugyanazon a szinten volt, mint Magyarország.

Bő másfél évtizeddel később, 2019-ben (a koronavírus-járványt megelőző utolsó „békeévben”) Magyarország Ausztria szintjének 58 százalékán állt; vagyis **csökkent a relatív különbség, másként megfogalmazva nem túl nagy, de tagadhatatlan felzárkózás zajlott**. Rajtunk kívül **ugyanakkor nagyjából erre a relatív szintre egy sor további ország is eljutott**: többek között Szlovákia vagy Lengyelország, miközben Észtország 65 százalékra javult (érdekességképpen: ugyanebben az évben az EU-val vámunióban lévő Törökország is 51 százalékon volt). Ha olyan országokat keresünk, amelyek szignifikánsan alacsonyabb szinten állnak, mint Magyarország, akkor az EU-n belül csak Bulgária ilyen, az EU-n kívül pedig a csatlakozásra váró Szerbia vagy Észak-Macedónia (1. ábra).

¹⁷ <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm>.

1. ábra: Egy főre jutó GDP, Ausztriához viszonyítva (2003 és 2019 között)

Forrás: Eurostat¹⁸

Magyarország tehát bő másfél évtized alatt Ausztriához viszonyítva csökkentette lemaradását, ugyanakkor ezzel egy időben relatív pozíciót veszített azokkal az országokkal szemben, amelyekkel általában össze szokták mérni. Eközben Csehország és Szlovénia az egy főre eső, vásárlóerő-paritáson számolt GDP-ben mérve 2019-re nagyjából utolérte Spanyolországot, lehagyta Görögországot és Portugáliát.

Relatív pozícióvesztésünk nem különösebben meglepő annak fényében, hogy EU-s csatlakozásunkkor a növekedésünk alapjai nem voltak nagyon eltérőek attól, amilyenek Lengyelországban, Szlovákiában vagy a Baltikumban voltak. Ezért a 2000-es évek elején mért viszonylag magas egy főre jutó magyar GDP vélhetően az egyensúlyi helyzethez képesti „túlértékeltiséget” mutatott. Az iskolai teljesítményt mérő PISA-teszten például 2003-ban Magyarország, Lengyelország és Szlovákia hasonlóan teljesített (miközben Csehország valamivel jobb eredményt ért el).

Az EU-csatlakozás megteremtette annak lehetőségét, hogy minden új tagország felgyorsulva közelíthessen „potenciális jövedelmi szintjéhez”. A nagyjából egységes

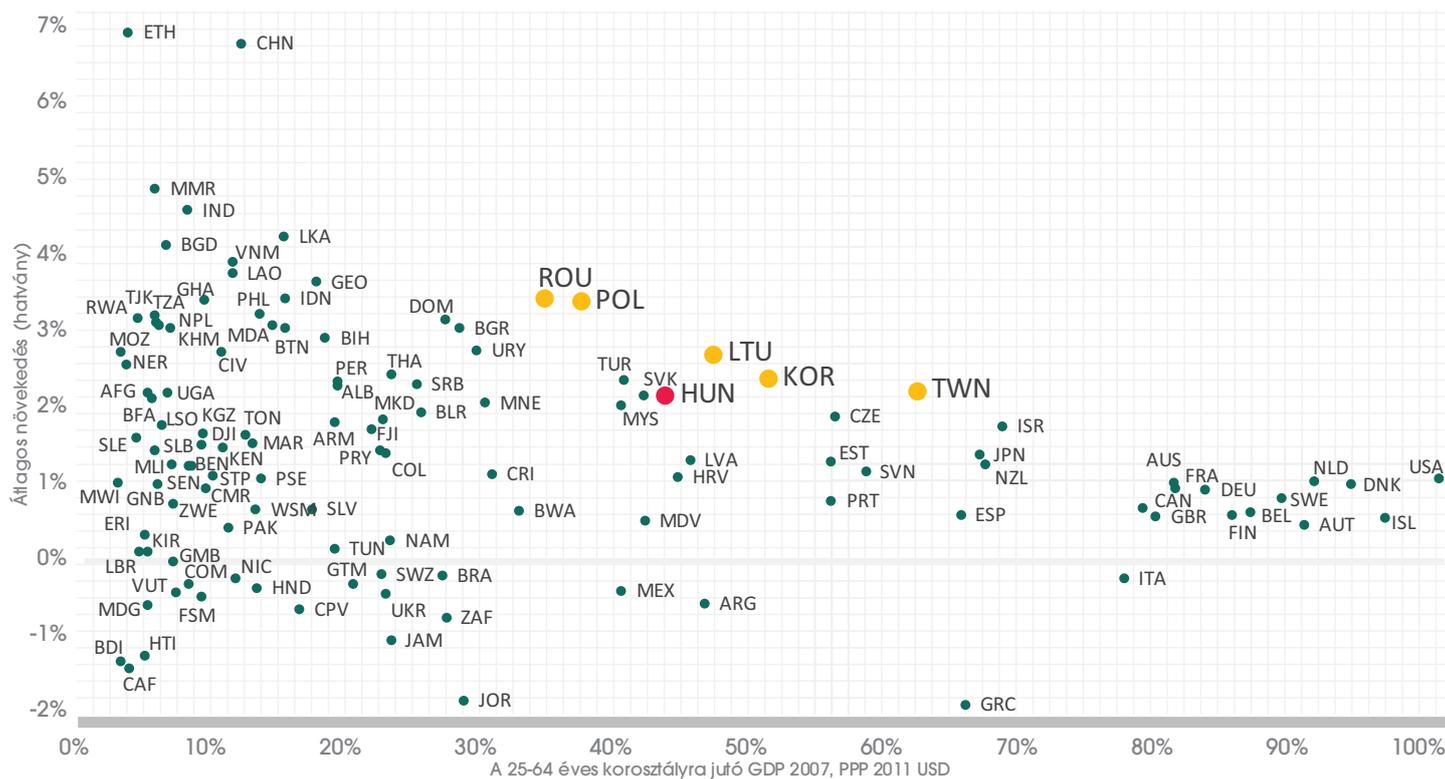
befektetésvédelmi szabályozás mindegyik ország számára lehetővé tette a tőkebevonást a magánszektorból. Az egyének országtól függetlenül ugyanúgy szabadon tudták munkát vállalni a régi, gazdagabb EU-tagországokban. A gazdaság fontos területeinek a szabályozása elvileg egységessé vált, az esetleges eltérések pedig leginkább az egyes államok eltérő döntéseiből és kapacitásaiból adódtak: például hogy mennyire voltak képesek érvényesíteni a szabályokat vagy hogy mekkora volt a korrupció. **A nagyjából hasonló országok az EU-hoz való csatlakozás után másfél évtizeddel nagyjából hasonló jövedelmi szinteket értek el.**

A nagyjából hasonló országok az EU-hoz való csatlakozás után másfél évtizeddel nagyjából hasonló jövedelmi szinteket értek el.

¹⁸ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en>.

Ha a magyar növekedési tapasztalatokat szélesebb perspektívába akarjuk helyezni, illetve ha valamiféle közelítő előrejelzést szeretnénk kapni a következő tíz évre, érdemes megvizsgálnunk a **munkaképes korú lakosságra vetített GDP-mutatókat** is. Öregedő társadalmakban a munkaképes korú lakosság akár tartósan is más dinamikával tud mozogni, mint a teljes lakosság, ezért a korábbi, az egy főre jutó GDP-növekedéséből levont becslések olykor félrevezethetők lehetnek (a múltban ilyen típusú ütemkülönbség kevésbé volt jellemző). Az alábbiakban ezért az egyszerűség kedvéért a 25–64 éves korosztályt tekintjük „gyakorlott” munkaképes korú lakosságnak. Ez a korosztály Magyarországon 2020 és 2030 között arányát tekintve várhatóan évente átlagosan 0,6 százalékkal fog csökkenni.¹⁹ Ha a 2007 és 2019 közötti időszakban (a globális gazdasági ciklus csúcséveiben) vizsgáljuk az **egy munkaképes korúra jutó GDP átlagos növekedését, Magyarországon 2,2 százalékot kapunk.**

A nemzetközi összevetés feketén-fehéren megmutatja, hogy Magyarország növekedési üteme távol áll a lehetséges maximumtól – vagyis egyszerűen szólva alulteljesítünk a lehetőségeinkhez képest (2. ábra). Annak felméréséhez, hogy hozzávetőlegesen mekkora is lehet a lemaradásunk, érdemes valamelyest elvonatkoztatnunk a gazdasági ciklusoktól, vagyis a válságok és konjunktúrák hatásaitól. A következő ábrán a legutóbbi globális ciklus körülbelüli csúcsévei (2007 és 2019) közötti (mértni) átlagos növekedési rátát vizsgáljuk meg (a kiinduló szintet az USA-hoz mérve állapítjuk meg).²⁰ A legjobban teljesítő gazdaságok, amelyek 2007-ben nagyjából Magyarország szintjéről indultak, tehát hasonló feltételek mellett vágtak neki a következő évtizednek: Románia, Lengyelország, Litvánia, Dél-Korea és Tajvan. Ezeknek a gazdaságoknak a növekedési teljesítménye alapján elég jól megbecsülhetjük,²¹ hogy hazánknak milyen ütemben *kellett volna* növekednie.

2. ábra: 12 éves átlagos növekedés vs a 25–64 éves korosztályra jutó GDP (2007–2019)

Forrás: Eurostat

¹⁹ Az adatok elérhetőek itt: <https://population.un.org/wpp/>. Természetesen a tényleges érték függ majd a nettó ki- és bevándorlás jövőbeni mértékétől és a halálozástól is (a fenti időszakban munkaképes korú lakosság már mind megszületett, tehát a születéstől ezen az időhorizonton nem függ).

²⁰ A nem természeti kincsek által dominált és nem pénzügyi központnak számító országok közül az Egyesült Államok a legmagasabb egy munkaképes korú lakosra jutó GDP-vel rendelkező ország az utóbbi évtizedekben.

²¹ A becslést egyszerű lineáris regresszióval végeztük.

Az eredmény kijózanító: 2007 és 2019 között az egy munkaképes korú lakosra vetített GDP átlagos éves növekedésének 3 százaléknak kellett volna lennie; ezzel szemben a valóság 2,2 százalék volt, vagyis évente átlagosan 0,8 százalékpont volt a lemaradásunk a legjobbakhoz és egyúttal saját elképzelt maximális lehetőségeinkhez képest. Ezek persze csupán hozzávetőleges számok, de összességében azt mutatják, hogy a magyar gazdaság a hasonló jövedelmű országok trendvonalához képest a vizsgált időszakban mintegy 30 százalékkal teljesített alul.

A nemzetközi összevetés feketén-fehéren megmutatja, hogy Magyarország növekedési üteme távol áll a lehetséges maximumtól – vagyis egyszerűen szólva alulteljesítünk a lehetőségeinkhez képest

I 3.2. ELLENSZÉLBEN – A KÖVETKEZŐ ÉVTIZEDÜNK

Magyarország tehát jelenleg majdnem pontosan ott található a relatív munkaképes korú lakosságra jutó GDP tekintetében, mint Litvánia vagy Dél-Korea volt 2007 körül. **Ennek alapján a következő tíz-tizenkét évben nagyon szerencsés esetben körülbelül átlagosan 2,5 és 3 százalék közötti hosszú távú (ciklusokon átívelő) növekedésre számíthatunk.** Ugyanakkor érdemes figyelembe vennünk azt a tényt, hogy ha a ki- és bevándorlás egyenlege nem változik drasztikusan, akkor mindeközben a munkaképes korú lakosság mintegy 0,6–0,7 százalékkal fog csökkenni évente. Ebből következően **háznk GDP-jének átlagos éves növekedési üteme a következő bő egy évtizedben a legjobb forgatókönyv szerint is inkább a fenti becslésnél néhány százalékponttal alacsonyabbnak valószínűsíthető.** Természetesen léteznek ennél rosszabb szcenáriók is – ennek belátásához elegendő visszagondolnunk rá, **hogy az elmúlt másfél évtizedben Magyarország teljesítménye átlagosan közel évi 1 százalékponttal maradt el a legjobbakétól.**

Ráadásul **Magyarországnak a növekedés szempontjából potenciálisan „háromszoros ellenszélben” kell működnie a következő évtizedben:** először is a fent említett demográfiai dinamikák, másodsor a romló nemzetközi környezet, harmadszor pedig a technológia fejlődése (az eddigi növekedési modell tarthatatlansága) miatt. Az „egyre meredekebbé váló pálya” miatt tehát **különösen fontossá válik, hogy az ország kihozza a maximumot a lehetőségeiből.** Még ha ez sikerül is, **a következő évtizedben az átlagosan 2–2,5 százalékos GDP-növekedést már jó teljesítményként könyvelhetnénk el.** Az ennél esetleg gyorsabb növekedéshez nagyon jó világ gazdasági környezetre lenne szükségünk, mindenekelőtt pedig olyan mély belső intézményi átalakításokra, amelyek felszabadítják a magyar gazdaságban rejlő „energiákat”. **A közepes jövedelmi szintű országok körében korábban olykor megfigyelhetők voltak olyan hosszú, akár egy évtizedig is kitartó periódusok, amelyeken belül az éves átlagos növekedés nagyon gyors volt:** Tajvan például 1992 és 2002 között a munkaképes korú lakosságra eső GDP tekintetében átlagosan évi 3,7 százalékkal nőtt, Dél-Korea pedig 1997 és 2007 között 3,5 százalékkal. Ilyen gyors növekedésre azonban további példákat már nemigen találunk az utóbbi évtizedekből.

Magyarországnak a növekedés szempontjából potenciálisan „háromszoros ellenszélben” kell működnie a következő évtizedben.

Mindemellett azt is érdemes figyelembe venni, hogy **növekedésünk a 2008–2012-es válságos időszakból való kilábalás után munkaerő-intenzív volt**, ami azt jelenti, hogy a munkanélküliség csökkenésével és a foglalkoztatási ráta emelkedésével nőtt a munkaerő-felhasználás. A foglalkoztatás növekedése természetesen pozitív jelenség volt. De az egy foglalkoztatottra jutó GDP 2007 és 2019 között összesen csak 8,5 százalékkal nőtt, ami éves szintre vetítve átlagosan 0,7 százalék. Mindez azt jelenti, hogy **az alkalmazott munkaerő arányát tekintve, vagyis mennyiségi szempontból növekedett ugyan, ám mindeközben nem lett sokkal termelékenyebb**. Ez persze nem meglepő, hiszen a foglalkoztatás növekedésekor az újonnan munkába állók általában kevésbé képzettek és gyakorlottak, így kevésbé is termelékenyek, mint a tapasztaltabb, már régebb óta aktív munkaerő.

A jövőben nehéz lenne megismételni a foglalkoztatás ilyen mértékű növelését, hiszen az elmúlt évtizedben a magyar állam a legtöbb munkapiaci tartalékot kihasználta.²² Mint láttuk, a következő években maga a munkaképes korú lakosság aránya is csökkenni fog, és nehezen elképzelhető, hogy sikerül még egyszer számottevő mértékben lejjebb tornászni a munkanélküliséget. **A foglalkoztatás növelésének lehet még tere a nők és az idősek foglalkoztatásában, de ez nem lesz elegendő látványosabb eredményekhez** – ráadásul az idősek esetében ehhez az általános egészségi állapot javulására is szükség lenne. Elvben a nettó bevándorlás érdemi növekedése is ellensúlyozhatná a munkaképes korú lakosság csökkenését – ez azonban olyan politikai természetű kérdéseket vet fel, amelyek túlmutatnak ennek a tanulmánynak a tárgyán.

Összességében a következő évtizedben a hangsúlynak szükségszerűen a termelékenység növelésére kell kerülnie. **A legnagyobb kihívás tehát az lesz, hogy hatékonyabban, termelékenyebben használjuk a meglévő (és már kevésbé bővíthető) erőforrásainkat.** A legvalószínűbb forgatókönyv szerint még korábbi teljesítményünk eléréséhez is a munkatermelékenység gyorsabb ütemű növekedésére lesz szükségünk.

A következő évtizedben a hangsúlynak szükségszerűen a termelékenység növelésére kell kerülnie. A legnagyobb kihívás tehát az lesz, hogy hatékonyabban, termelékenyebben használjuk a meglévő (és már kevésbé bővíthető) erőforrásainkat.

Mindez két további kihívással fog párosulni: a nemzetközi gazdasági környezet várható rosszabbodásával és a technológiai fejlődés következményeivel. Ami az elsőt illeti: az elmúlt években a válság nyomán kialakult alacsony nemzetközi hozamok és az alacsony infláció jellemezte környezet afféle „hátszélként” hatott a magyar növekedésre. Nehéz megjósolni, hogy ezek a keretfeltételek mennyire lesznek tartósak, **ám ha belátható időn belül magasabb hozamokkal és alacsonyabb kockázati étvággal jellemezhető időszak következik, az nemzetközi szempontból „ellenszélként” fog hatni Magyarországra a 2020-as években, vagyis összességében fékezni fogja a növekedésünket.** Amikor az elvárt hozamok magasabbak, kevesebb beruházás valósul meg, és az államadósság is drágábban finanszírozható, így ugyanakkora költségvetési hiány fenntartásához magasabb adóbevételek és/vagy alacsonyabb nem-kamat kiadások társulnak.

²² A 2020-ban Magyarországot is elérte koronavírus-járvány átmeneti – és remélhetőleg egyszeri – munkapiaci hatásaitól itt eltekintünk.

Ennél is fontosabb, hogy **a technológiai fejlődés felgyorsulása** (mesterséges intelligencia, biotechnológia/géntechológia, megújuló energia, akkumulátortechnológia stb.) a következő évtizedben át fogja alakítani az egyes gazdaságok, cégek és egyének lehetőségeit. A technológiai fejlődés jellegéből adódóan **azok az egyének és szervezetek tudnak majd jobban érvényesülni, akik, illetve amelyek nagy hangsúlyt fektetnek a humán tőkére, az innovációra, a tanulási képességre és a rugalmasságra.** Egy gyorsan változó világban sokféle specifikus tudás is leértékelődhet. Azok, akik viszonylag könnyen fel tudnak építeni vagy képesek alkalmazni újfajta tudást, illetve rugalmasan alakítják a szervezeteiket vagy munkamódszereiket, valószínűleg jobban tudnak majd profitálni a változásokból. Magyarország szempontjából különösen fontos, hogy a **gyors technológiai fejlődés valószínűleg leértékeli majd az olcsó munkaerőre építkező feldolgozóipart mint a növekedés motorját.**

A technológiai fejlődés jellegéből adódóan azok az egyének és szervezetek tudnak majd jobban érvényesülni, akik, illetve amelyek nagy hangsúlyt fektetnek a humán tőkére, az innovációra, tanulási képességre és a rugalmasságra.

4. NÖVEKEDÉSI STARTVONAL: HONNAN INDUL A MAGYAR GAZDASÁG?

Az állam sokat tehet a növekedés serkentéséért – de legalább ennyit tud ártani neki. Magyarországra évtizedek óta ez utóbbi jellemző: kormányokon átívelő tapasztalat, hogy a magyar állam ott túlmozgásos, ahol inkább ártani tud, és ott túl passzív, ahol bőven lenne tennivalója.²³ Mint látni fogjuk, az aktív beavatkozások (az innováció támogatása vagy az emberi erőforrásokba való befektetés) mellett a politika már azzal is nagy lendületet adhatna a növekedésnek, ha bizonyos dolgokat *nem tenne meg*. Legalább hat olyan terület ma is jól látható, ahol az állam akár jó szándéka ellenére is visszafogja a gazdaságot, ahelyett, hogy serkentené:

a költségvetési források rossz szerkezete, az elhibázott gazdasági ösztönzők rendszere, a növekedés ellen ható adók, a korrupció magas szintje, az általános makrogazdasági bizonytalanság és a munkaerőpiac illeszkedési zavarai.

Az alábbiakban azt tekintjük át, milyen mikro- és makrogazdasági tényezők segíthetik, illetve hátráltathatják a következő évtized hazai növekedését. Ez a helyzetfelmérés teszi lehetővé, hogy a következő fejezetben megalapozott javaslatokat tehessünk arra, miképp használhatnánk ki maximálisan a magyar gazdaságban rejlő lehetőségeket.

I 4.1. ALACSONY HATÉKONYSÁGÚ ÁLLAM

Magyarországon az állam meglehetősen nagy és egyes területeken kifejezetten aktív; ugyanakkor szolgáltatásainak minősége az EU-n belül inkább a rosszabbak közé tartozik. Az államok teljesítményét nehéz pontosan „mérni”, de sokféle adatforrásból kirajzolódik valamiféle egységes kép: ez sajnos azt mutatja, hogy a magyar állam az ország fejlettségéhez képest igen rossz teljesítményt nyújt.

Az államok „méretét” gyakran szokták úgy mérni, hogy megnézik, mekkorák a kiadásaik az ország GDP-jéhez képest. Ez a szám azonban nagyon sokféle képet takarhat: nem mindegy például, hogy a pénzt valamiféle előre meghatározott, kevés mozgástérrel adó szabály alapján költik

el, vagy a kormánynak nagyobb mozgástere van abban, hogy a saját maga által meghatározott célokat szem előtt tartva mire és hogyan költsön (Magyarországon inkább ez utóbbi a jellemző). A magyar állam ráadásul szabályozóként és tulajdonosként is nagyon aktív: szektorspecifikus adókat vet ki és töröl el, megtilt vagy direkt módon ösztönöz bizonyos tevékenységeket (ami lényegét tekintve az államosítással egyenértékű), vállalatokat vesz és elad, és a folyamat során sokszor kinyilvánított politikai célokat követ a tekintetben, hogy milyen specifikus eredményeket szeretne elérni.

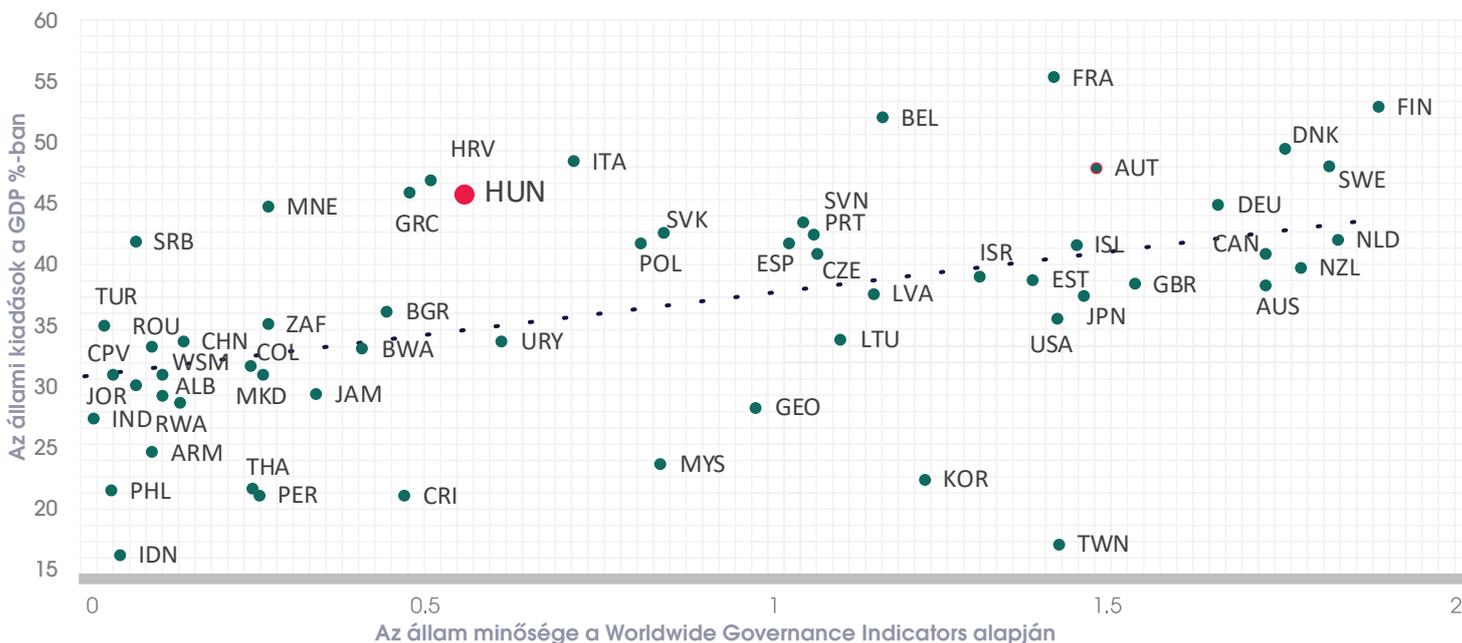
A gazdagabb országokban tipikusan nagyobb az állam (vagyis a GDP nagyobb hányada folyik át rajta), de

²³ Bővebben lásd: Boros–Filippov, i. m.: 67–75.

általában az állam „minősége” is jobb. Akkor van gond, ha egy állam megpróbál nagyobb szerepet játszani, mint amire a minősége „predesztinálná”. Úgy tűnik, a magyar államra a rendszerváltás óta folyamatosan ez jellemző: méretére nézve igen nagy, szerepvállalását tekintve pedig rendkívül aktív – ám a minősége viszonylag alacsony. Ha csak az EU-s tagországokat tüntetjük fel egy, a GDP-re vetített állami kiadások mértékét és az állam minőségét ábrázoló koordináta-rendszerben (3. ábra),²⁴ akkor szembe tűnik, hogy Magyarország többek között olyan országokkal együtt „lóg ki” a szokásos összefüggésből, mint

Görögország vagy Olaszország, amelyek nem kimondottan a jó gazdasági teljesítményükről ismertek.²⁵

Úgy tűnik, a magyar állam méretére nézve igen nagy, szerepvállalását tekintve pedig rendkívül aktív – ám a minősége viszonylag alacsony.

3. ábra: Az állam mérete és minősége (2019)

Magyarország számára azt kell kitűznünk célként, hogy a fenti ábrán az EU trendvonalához közelítsen. **A gazdasági növekedés dinamizálása érdekében egyszerre érdemes jobb minőségű és saját magára kevesebbet költő, vagyis hatékonyabb államot létrehozni.** Olyat, amely a piaci mechanizmusok politikai szempontú kiváltása és gazdasági ügyek mikromenedzselése (konkrét piaci szereplők célzott támogatása vagy gazdasági-adózási különalkuk megkötése) helyett jól működő, minőségi szolgáltatásokat nyújtó közigazgatást, illetve kiszámítható, növekedésbarát vállalásokról környezetet működtet.²⁶

A gazdasági növekedés dinamizálása érdekében egyszerre érdemes jobb minőségű és saját magára kevesebbet költő, vagyis hatékonyabb államot létrehozni.

²⁴ Az ábrákon az állam „minőségét” a Világbank „Worldwide Governance Indicators” „Government effectiveness” és „Regulatory quality” részindexeinek átlagával becsüljük meg (forrás: World Bank, 2009).

²⁵ Lásd még: Bruinshoofd, 2016.

²⁶ Bővebben lásd: Boros-Filippov i. m.: 74.

A Világbank legutóbbi (2020-as) üzleti környezeti rangsora szerint Magyarország az 52. helyen áll a 190 vizsgált országból, amivel – a nyolcadik legrosszabbként az EU-n és utolsóként a saját régióján belül – Horvátország és Marokkó között helyezkedik el.²⁷ Az egyebek mellett a cégalapítási, engedélyeztetési, tulajdonbejegyzési vagy a tulajdon biztonságát védő szabályok minőségét értékelő kutatás eredményét **hazai vállalatvezetők, illetve helyi szinten meghatározó üzleti szereplők is rendre visszaigazolják, akik nagyon sokszor panaszkodnak a magas bürokratikus költségekre, az elavult, még mindig túl nagy mértékben papíralapú ügyintézésre és a jogbiztonság alacsony fokára.** Az állami és EU-s források megpályázásakor felmerülő, sokszor feleslegesen nagy mértékű bürokratikus terhek például úgy képeznek igen magas belépési küszöböt, hogy az érintettek tudják vagy tudni vélik: az elbírálás során többet érnek a megfelelő politikai összeköttetések, mint a piaci versenyképesség, ezért sok esetben inkább be sem szállnak a versenybe.

De az állam tágabb értelemben vett szolgáltatásaival kapcsolatban rendre felmerül a közoktatás és a szakképzési rendszer általánosan alacsony színvonala is, amelynek eredményeképpen a strukturális munkaerőhiányt

súlyosítja a „papíron” megfelelő képzettséggel, de valójában messzemenően elégtelen tudással és alapkompenciákkal rendelkező munkavállalók nehéz foglalkoztathatósága. A felnőttképzés hiányosságai ráadásul az érintettek beszámolóinak alapján nagy szerepet játszanak abban, hogy uniós összevetésben **Magyarország sereghajtó a vállalatok digitalizációjában** (mindenekelőtt a hatékonyságot növelő vállalatirányítási, ügyviteli és ügyfélkapcsolat-kezelő szoftverek használatának alacsony szintje miatt). Sem a piaci igényeknek megfelelő digitális képzési helyek nem elérhetők kellő számban, sem a vállalatokat nem támogatják (például kedvezményes képzési díjakkal vagy a kieső keresetek pótlásával) abban, hogy ilyen képzésekre küldjék a munkavállalóikat.

A felnőttképzés hiányosságai nagy szerepet játszanak abban, hogy uniós összevetésben Magyarország sereghajtó a vállalatok digitalizációjában.

4.2. A NÖVEKEDÉST FÉKEZŐ KÖLTSÉGVETÉSI SZERKEZET

Hogy számszerűsíteni tudjuk a növekedés dinamizálása szempontjából szükséges változásoknak legalább a nagyságrendjét, képezzünk három összehasonlítási csoportot! Az egyiket alkossák a **visegrádi országok Magyarországon kívüli tagjai: Csehország, Lengyelország és Szlovákia (V3)**. A másodikat nevezzük „Alpokalja csoportnak” – ezt a **gazdag régiós országok alkotják, amelyeket viszonylag magas állami költségek jellemeznek: Ausztria és Szlovénia (A2)**. Ebben a két országban az állami költségek átlagos GDP-arányos szintje megfelel a magyarországinak, az állam „minősége” azonban jobb. **A harmadik csoport a takarékos államú Balti országokból áll: Lettországból, Litvániából és Észtországból (B3)**.

Ez utóbbi csoportban GDP-arányosan csak 37 százalékot költ az állam,²⁸ ami 10 százalékponttal alacsonyabb, mint Magyarországon; ugyanakkor ebben a csoportban a minőségi mutatók és a növekedési teljesítmény egyaránt jobbak, mint Magyarországon (korábban már említettük, hogy Észtország oktatási és e-kormányzási teljesítménye világviszonylatban is kiemelkedő).

Ezek után megvizsgálhatjuk, hogy a költségvetés összetétele ezekben a csoportokban mennyiben tér el a magyarországi számoktól, legalábbis ami a nagy kiadási kategóriákat illeti. Az alábbi táblázat és a 4-5. ábrák ezt mutatják be.

²⁷ World Bank, 2020: 4.

²⁸ 2016–2018 átlagában.

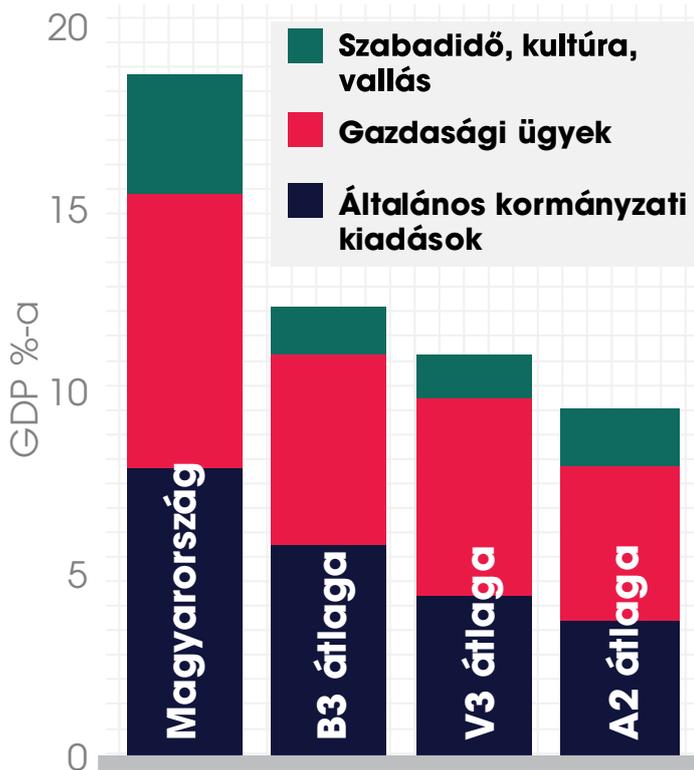
	Általános kormányzati kiadások	Védelem	Közrend és közbiztonság	Gazdasági ügyek	Környezetvédelem
Magyarország és a V3 átlaga közötti különbség	3,5	-0,2	0,2	2,1	-0,2
Magyarország és az A2 átlaga közötti különbség	2,1	0,2	0,8	2,3	0
Magyarország és a B3 közötti különbség	4,2	-0,9	0,4	3,3	-0,1
V3 átlaga	4,6	1,1	2,1	5,4	0,7
A2 átlaga	6	0,8	1,5	5,2	0,5
B3 átlaga	3,9	1,8	1,9	4,2	0,5
Magyarország	8,1	0,9	2,3	7,5	0,4
Ausztria	6,1	0,6	1,4	5,8	0,4
Szlovénia	5,9	0,9	1,6	4,6	0,5
Csehország	4,3	0,8	1,8	5,9	0,8
Lengyelország	4,5	1,6	2,1	4,7	0,4
Szlovákia	5	1	2,3	5,6	0,8
Észtország	3,9	2,1	1,9	4,3	0,7
Lettország	4,1	1,8	2,2	5,3	0,5
Litvánia	3,8	1,6	1,5	3,1	0,4

1. táblázat: Állami kiadások nagyobb kiadási csoportok szerint; 2016–2018 átlaga, a GDP százaléka (V3 = CZ, PL, SK, A2 = AT, SI, B3 = EE, LV, LT)

Forrás: Eurostat²⁹

²⁹ Az adatok forrása: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp/default/table?lang=en.

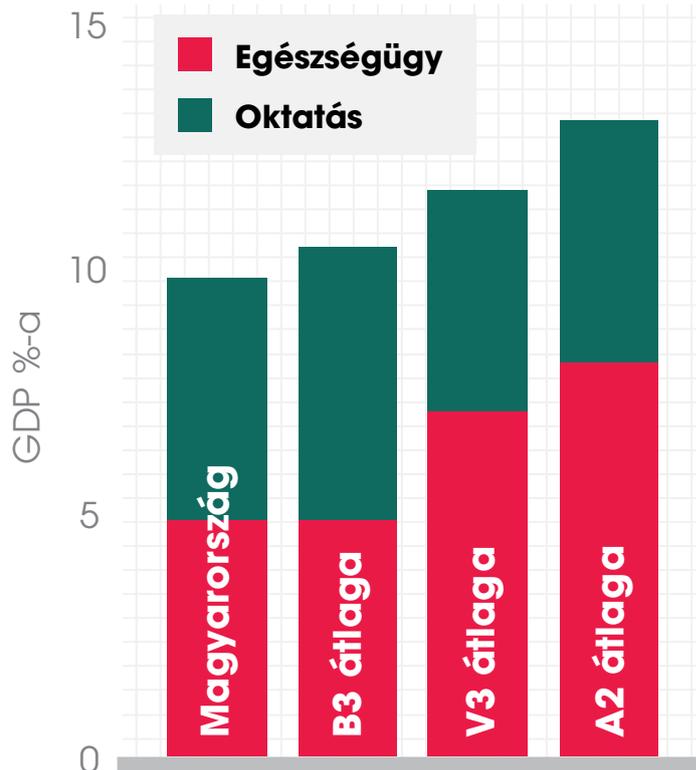
Lakhatás és közösségi szolgáltatások	Egészségügy	Szabadidő, kultúra, vallás	Oktatás	Szociális védelem	Összesen (állami kiadások)
0,1	-1,8	2,1	0,6	0,6	6
0,3	-2,7	2	-0,1	-0,1	0
0,1	-0,1	1,7	-0,3	-0,3	10
0,6	6,5	1,2	4,4	4,4	41
0,4	7,4	1,3	5,2	5,2	47
0,6	4,9	1,6	5,4	5,4	37
0,7	4,7	3,3	5,1	5,1	47
0,3	8,2	1,2	4,8	4,8	49,4
0,4	6,6	1,4	5,5	5,5	44,6
0,7	7,5	1,4	4,4	4,4	39,7
0,6	4,7	1,2	5	5	41,3
0,5	7,3	0,9	3,9	3,9	42
0,3	5,1	2,1	5,9	5,9	39,3
1	3,7	1,6	5,7	5,7	37,8
0,4	5,8	1,1	4,6	4,6	33,8

4. ábra: A kormányzati kiadások néhány csoportja a GDP százalékában (2016–2018 átlaga)

Forrás: Eurostat

Látható, hogy a referenciaországokhoz képest Magyarországon az állam GDP-arányosan összességében sokkal többet költ az általános kormányzati kiadásokra, gazdasági ügyekre és a szabadidő, a kultúra, a vallás területeire. Ugyanakkor összességében jóval kevesebbet fordít például egészségügyre és oktatásra, főleg a legjobban teljesítő országokkal összevetve (egészségügy: Szlovénia, oktatás: Észtország). Az egészségügyi és oktatási ráfordítások tekintetében egyedül a balti államok átlaga áll közel a magyarországihoz; itt azonban érdemes figyelembe venni, hogy ezekben az országokban az állami kiadások átlagosan 10 százalékponttal alacsonyabbak.

5. ábra: Egészségügyi és oktatási kiadások a GDP százalékában (2016–2018 átlaga)

Forrás: Eurostat

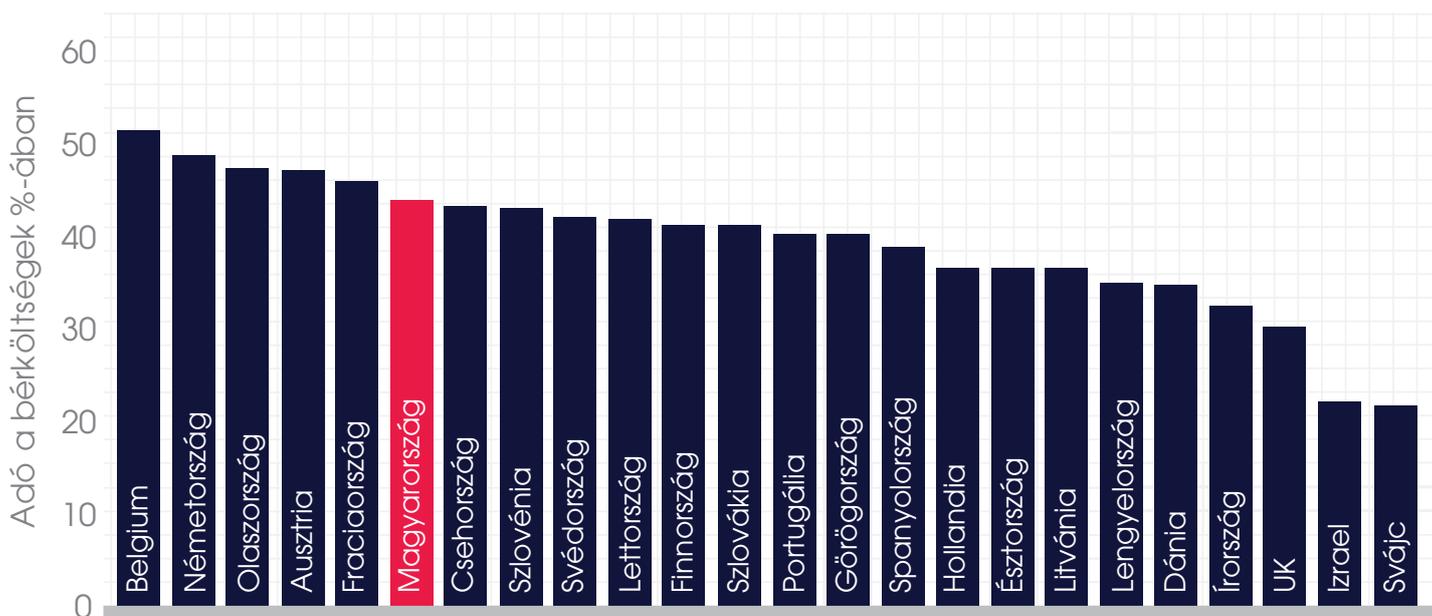
Egy kormányzat kiadási szerkezetét persze lehetetlen a politikai szempontoktól, mindenekelőtt a választói elvárásoktól és megerősítésektől függetlenül vizsgálni. Tisztán gazdasági szempontból nézve azonban a költségek átcsoportosítása az első csoporttól (vagyis az általános kormányzati kiadásoktól, a gazdasági ügyektől, a szabadidőtől, a kultúrától és a vallástól) a második (vagyis az egészségügy és az oktatás) felé jó eséllyel magasabb GDP-eredményezne. Természetesen önmagában a nagyobb pénzügyi ráfordítás nem garancia a jobb eredményekre – vagyis mindezt mélyebb reformokkal kell összekötni, amelynek köszönhetően a magasabb ráfordításokat hatékonyabban lehetne elkölteni.

4.3. MAGAS MUNKABÉRTERHEK ÉS A KIVÉTELEK RENGETEGE

Az utóbbi években Magyarországon a **bérekre eső adóterhek csökkentek, de még mindig viszonylag magasnak számítanak**. Az adóék azt fejezi ki, hogy az összes vállalati bérköltségből mennyit kell adóként befizetni az alkalmazónak vagy az alkalmazottnak az átlagbér szintjén – ez hazánkban 2019-ben még mindig a hatodik legmagasabb volt az OECD-n belül, az alacsony személyijövedelemadó-szint ellenére is (lásd a 6. ábrát). Ráadásul ha az alacsonyabb béreket vizsgáljuk, Magyarország még ennél is több országot „előz meg”. A magas bérköltségeket ágazattól és székhelytől függetlenül a magyar kis- és közepes vállalkozások is a

növekedésüket gátló egyik fő problémaként szokták megjelölni.

Az adórendszernek ezenkívül vannak olyan elemei, mint például a pénzátutalásra kirótt adó, amelyeket a forgalomra vetnek ki, épp ezért nem hatékonyak. Az adórendszerre jellemző még a **gyakori és kiszámíthatatlan változás (például a lakásáfa), valamint a burjánzó kivételek** – a kezdetben egyszerű SZJA rendszerét például egyre inkább kezdik átszöni a kivételek az életkor és a gyerekszám alapján.

6. ábra: A bérek adóéke (2019, százalék)

Forrás: OECD³⁰

³⁰ Az adatok forrása: <https://data.oecd.org/tax/tax-wedge.htm>. Bár e tanulmányban általában a Covid-válságot megelőző adatokra támaszkodunk, érdemes megjegyezni, hogy a különbség a 2020-as évben is csak elhanyagolható mértékben csökkent (OECD-átlag: 34,6%, Magyarország: 43,6%).

I 4.4. KORRUPCIÓ: A NÖVEKEDÉST SÚJTÓ EXTRA ADÓ

A korrupció nem csupán morális kérdés: a gazdasági növekedésre is súlyos teherként nehezedik. Rossz ösztönzőként torzítja a piac működését és a vállalatok alkalmazkodási stratégiáit, a termelékenység növelése vagy az innováció helyett a normaszegést és a politikai függést jutalmazza, továbbá csökkenti a rendelkezésre álló források becsatornázásának hatékonyságát. Nem véletlen, hogy **a kutatók szoros összefüggést állapítottak meg a korrupció érzékelt szintje és a gazdaság rossz teljesítménye között.**³¹

A kutatók szoros összefüggést állapítottak meg a korrupció érzékelt szintje és a gazdaság rossz teljesítménye között.

Magyarországon a korrupció magasabb szintű, mint általában a fejlett és sikeres gazdaságokban.³² Ebben nem kell csak a megérzéseinkre vagy kérdőívekre támaszkodni; a korrupció nehezen, de azért mérhető például a közbeszerzésekben.³³ Ugyanakkor a magyar tapasztalatok is igazolják, hogy e téren van helye a cselekvésnek: **az adóelkerülés például az utóbbi években csökkent**, többek között a hatékonyabb ellenőrzésnek köszönhetően (a NAV-

hoz bekötött pénztárgépek és beérkező számlák stb.). Ráadásul ezen a téren még további javulás is várható az új technológiai vívmányok, például a tanuló algoritmusok alkalmazásával.

A közbeszerzések korrupciója eleve egyfajta, a gazdaságot terhelő adónak tekinthető; a hatása azonban még ennél is károsabb, amennyiben **a költségek növelése mellett még torzítja is az állami költségek szerkezetét** (olyan területek felé, ahol könnyebben megvalósítható a korrupció). Egy ország korrupciós működését jó eséllyel nem lehet egyik napról a másikra felszámolni, és ez is olyan terület, ahol csak részletesen kidolgozott programnak lehet esélye hosszú távon változást elérni. **Az ösztönzők átalakításával egyes területeken mégis látványos javulást lehet elérni** – erre volt példa az áfafizetési fegyelem javulása is. Az alábbiakban olyan javaslatokat is megfogalmazunk majd, amelyek ösztönzik a kisebb korrupció felé való elmozdulást, igaz, politikai szándék híján, önmagukban még nem fogják felszámolni a korrupciót. A sikeres országok története is ezt igazolja – a korrupció radikális visszaszorításának egyetlen kemény előfeltétele van: a következetes politikai akarat. Ennek pedig az az alapja, ha a politikai döntéshozók felismerik, a közélet és a gazdaság tisztasága végső soron az ő érdekük is.³⁴

³¹ OECD, 2012.

³² Az Eurostat legutóbbi felméréséről lásd például Stubnya, 2020.

³³ Lásd például <https://www.crcb.eu/>; Boros–Filippov, i. m.: 219–225.

³⁴ Erről bővebben lásd Boros–Filippov i. m.: 224–225.

I 4.5. BIZONYTALAN PÉNZÜGYEK

A növekedés egyik visszahúzó tényezője Magyarországon a makrogazdasági bizonytalanság. A 2008–2012-es válságot különösen nehezítette az ország nagy állami és magáneladósodottsága (illetve devizakitettsége). Azóta a költségvetési hiányok (a 2020-as évtől mint rendkívüli időszakról eltekintve) mérsékeltebbek voltak, azonban **a csökkenő nemzetközi kamatkörnyezet ellenére sem sikerült drasztikusan lefaragni az állami eladósodottságot (igaz, a devizakitetség ugyanakkor látványosan javult)**. A magyar költségvetési politika eltérése a környező országokétól különösen szembevetendő volt a fellendülés utolsó éveiben, a 2017 és 2019 közötti időszakban. Ezen időszak alatt sok ország egyenesen költségvetési többletet vagy nagyon kis hiányt és csökkenő adósságrátákat ért el, míg Magyarországon a költségvetési hiány a viszonylag gyors növekedés és alacsony munkanélküliség ellenére is nagyjából ugyanakkora maradt. Mindeközben jelentősen nőtt az MNB hitelezte bankszektor által vezérelt vállalati eladósodás – ez nem állami adósság, de hosszabb távon növeli annak kockázatát, hogy az állam veszteséget szenved el közvetlenül vagy bankkonszolidációkon keresztül, vagy esetleg kénytelen elinflálni az adósságot. Ráadásul a bankrendszer egyre inkább az állami források továbbadására specializálódik.

Hosszabb távon **az árfolyam leértékelődő, de nehezen kiszámítható pályán mozog, az infláció pedig magasabb a sikeres országok átlagánál**. Ez természetesen mutathat valamiféle (intézményi és/vagy választói) preferenciát is, de ettől még ugyanúgy gátja a magasabb jövedelem kialakulásának, mivel növeli a bizonytalanságot. Az infláció miatt a reáleszközök, mint például az ingatlanok idővel nominálisan drágábbak lesznek, a lakosság pedig hajlamos lesz a minél nagyobb hitelfelvételre, hiszen a hitelek

reálterhe idővel csökken. Alacsonyabb infláció esetén ez a hatás kevésbé érvényesülne.

Az állami finanszírozásban érdekes kettős piac figyelhető meg: az állam a lakosságtól viszonylag nagy hozamokkal vesz fel hitelt, ebből a lehetőségből azonban kizárja a vállalati szektort és a külföldi befektetőket. A jegybank ugyanakkor sokszor biztosít olyan finanszírozást a vállalati szektornak, amely sokkal alacsonyabb hozamú, mint a lakosság számára elérhető állampapírhozamok. **Az MNB és az állam együtt így afféle fordított bankként működik, amely drágán gyűjt forrásokat és olcsón helyezi ki azokat.** Elvileg tehát arbitrázslehetőség áll fenn (vagyis az emberek úgy tehetnek szert kockázatmentes profitra, hogy hasonló pénzügyi eszközöket különböző árfolyamú piacokon vásárolnak, majd értékesítenek tovább) – ezt a törvény tiltja, de hosszabb távon fennáll az esélye annak, hogy a két rendszer között átszivárognak pénzek és folyamatosan mintegy fiskális veszteség keletkezzék. **Ez a felállás torz ösztönzőket is jelent a magánszektorban:** a magánmegtakarításainkat érdekesebb lehet kölcsönadni az államnak, mint a saját cégünkbe fektetni, hiszen erre megfelelőbb forrást jelent az állami hitel.

Többek között a fenti tényezőkből kifolyólag (és a tulajdonjogok, az adózás, a szabályozás stb. körüli bizonytalanságok vagy a korrupció magas szintje miatt) **a finanszírozáskor felmerülő prémiumok mind az államadósság, mind a magánszektor esetében magasabbak, mint a környező országokban.** A nagyobb elvárt hozam (kockázati prémiumok) a növekedésre ható fékként működnek, különösen azokban az időszakokban, amikor a legfontosabb a finanszírozás elérhetősége és ára – vagyis válság esetén.

I 4.6. MUNKAERŐPIACI ILLESZKEDÉSI ZAVAROK

Magyarországon ma sajátos módon **egyszerre van tartós, szisztematikus munkaerőhiány és munkanélküliség**. 2019-ben, az utolsó konjunktúraévben a vállalati szektorban 80 ezer munkahely, a megkérdezett cégek álláshelyeinek körülbelül 3 százaléka volt betöltetlen, miközben 234 ezer ember keresett állást.³⁵ A vállalati vezetők által talán a leggyakrabban emlegetett probléma épp az, hogy nem találnak megfelelő munkaerőt, ami miatt beruházások maradnak el, és a jelenség hosszabb távon is negatív hatással van a vállalatuk növekedésére. De hogyan lehetséges ez, ha százezrek keresnek állást? Miért nem talál egymásra a kereslet és a kínálat, ahogy várnánk?

2019-ben, az utolsó konjunktúraévben a vállalati szektorban 80 ezer munkahely, a megkérdezett cégek álláshelyeinek körülbelül 3 százaléka volt betöltetlen, miközben 234 ezer ember keresett állást.

A tartósan betöltetlen álláshelyek jelensége mögött alapvetően háromféle strukturális probléma állhat:

01 KÉPZETTSÉGBELI ELCSÚSZÁS

Vagyis az álláskeresők képességei átlagosan eltérhetnek attól, amit a munkaadók keresnek. A leggyakrabban említett eltérés egyszerűen az, hogy **a munkavállalók képességei nem elég jók a munkáltatók igényeihez képest, vagyis nem rendelkeznek a szükséges képesítéssel és készségekkel.** (Egyes cégek például sokdiplomás mérnököt vagy könyvelőt vennének fel, miközben az álláskeresők jobbjára alapfokú vagy szakmunkás végzettséggel rendelkeznek.) Ezt a problémát csak hosszabb távon, **a fiatal munkavállalók képzettségi szintjének növelésével oldhatjuk meg.** Bár a közbeszédben gyakran halljuk, hogy a szakmunkáshiány a legfőbb probléma, az önmagában semmiképp nem jelent megoldást, ha tömegeket terelünk a szakmunkásképzés jelenlegi rendszerébe. A szakmunkásképzés mai színvonala ugyanis nem megfelelő, ami abból is látszik, hogy a szakmunkások jelentős része nem használja a szakmai képzettségét, helyette betanított munkásként dolgozik. Az adatok ezzel szemben sokkal inkább mutatnak **diplomás munkaerőhiányt. A diplomások foglalkozási rátája és bérelőnye Magyarországon nemzetközi összehasonlításban kimagasló.** A legkiszolgáltatottabb és legnehezebben foglalkoztatható csoport ezzel szemben a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezőké. A középiskolából lemorzsolódó fiatalok aránya ma kiugróan magas Magyarországon: 2020-ban 12,1 százalék volt azoknak a 18 és 24 év közötti fiataloknak az aránya, akik legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek és nem vesznek részt semmilyen további képzésben, oktatásban. Ezzel szemben az európai uniós átlag kerekén 2 százalékkal alacsonyabb (10,1 százalék), míg a Magyarország nélkül számolt visegrádi átlag mindössze 6,8 százalékos (jelenleg csak Bulgáriában, Máltán, Olaszországban, Romániában és

³⁵ : Köllő et al., 2017a, KSH, 2021a.

Spanyolországban rosszabb a helyzet, mint hazánkban).³⁶ Ez az elsősorban a hátrányos helyzetű fiatalokat érintő probléma hazánkban szorosan összefügg a közoktatás esélyteremtő funkciójának problémáival, illetve a tankötelezettségi korhatár 16 évre csökkentésével (jól látszik, hogy 2013 után a lemorzsolódás a 16–17 évesek körében nőtt a leginkább).³⁷

02 FÖLDRAJZI ELCSÚSZÁS

Vagyis nem ott van munkahely, ahol rendelkezésre állna a megfelelő munkaerő, másik oldalról pedig nagyon sokan ott keresnek állást, ahol nincs ilyen. A földrajzi különbségeket vizsgálva a közbeszédben jobbra csak a Kelet- és Nyugat-Magyarország közötti különbségekről szokott szó esni, amelyek kapcsán sokan jutnak arra a következtetésre, hogy a munkapiaci súrlódások megoldása az, ha a családok adott esetben akár több száz kilométerre is elköltöznék, hogy jobb munkalehetőségekhez férjenek hozzá. Ez elméletben jól hangzik, az érintett magyar családok jelentős része számára azonban az ezzel járó anyagi és logisztikai terhek gyakorlatilag lehetetlenné teszik a kivitelezését. Legalább ennyire fontos, hogy a „keletnyugati migráció” megközelítése figyelmen kívül hagyja azt az egyszerű tapasztalati tényt, hogy sokak számára már 10–20 kilométernyi ingázás is megoldást jelenthetne. Azt figyelhetjük meg, hogy nem csupán az ország keleti és nyugati régiói között, de már megyéken belül, az

egy-egy járás között is jelentős különbségek vannak a betöltetlen álláshelyek arányában. Ez azt jelenti, hogy az álláskereső – például a rossz közlekedési lehetőségek, illetve ezek magas költségei miatt – már viszonylag közeli álláshelyeket sem képesek elérni. Ez a jelenség világosan arra utal, hogy a foglalkoztatást az országrészek közötti vándorlásnál kevésbé radikális megoldás révén is növelni lehet: mindenekelőtt sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni a járáson és megyén belüli ingázás támogatására.

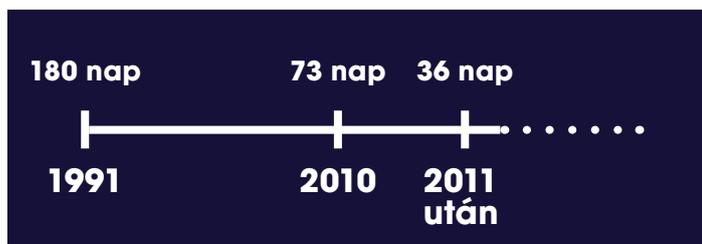
03 AZ ÁLLÁSKERESÉSI TÁMOGATÁSOK SZÜKMARKÚ ÉS ALACSONY HATÉKONYSÁGÚ RENDSZERE

A mostani rendszer úgy várja el az álláskeresőtől az önálló elhelyezkedést, hogy kirívóan kevés jövedelmet biztosít ennek megkönnyítésére. Ezzel a megközelítéssel állítható szembe a skandináv támogatási modell, amelyben a támogatások bőkezűek, de cserébe a munkaügyi hivatal egyszerre ellenőrzi és segíti a munkanélküli álláskeresőt. A magyar viszonyok között ez ráadásul még csak nem is teljes modellváltást, hanem a korábbi szabályokhoz való visszatérést jelentene. A rendszerváltáskor viszonylag bőkezű ellátórendszer az elmúlt évtizedek során több lépcsőben vált egyre szigorúbbá. 1991-ben 4 év munkaviszony még 2 év álláskeresői (akkori nevén munkanélküli) járadékra jogosított – ez az arány 2010-ben már csak 9 hónap volt, majd 2011-ben ezt is 3 hónapra csökkentették – ezzel az értékkel ma az EU-n és az OECD-n belül is Magyarországon a legrövidebb a jogosultsági időszak. 1991-ben 1 év munkaviszonnyal 180 nap járadékjogosultságot lehetett szerezni, 2010-ben azonban már 73 napot, a 2011-es szigorítás után pedig már csak 36 napot. Ráadásul 2011-ben még a járadékjogosultság megszűnése után elérhető álláskeresői járadék is megszűnt. Emellett az álláskeresői járadék összegének felső határa is nagyon alacsony: a korábbi munkabér mindössze 60 százalékát éri el, de nem lehet magasabb a minimálbér aktuális összegénél, ami 2021-ben az adó- és járulékterhek levonását követően mintegy 120 000 forintot jelentett. Az EU-s tagállamok közül így jelenleg – Romániával holtversenyben – Magyarország

³⁶ Eurostat(a).

³⁷ Fehérvári, 2015.

költi a második legalacsonyabb összeget az álláskeresőkre GDP-arányosan. Ma ráadásul Magyarország a legutolsó az Európai Unióban az egy év munkaviszonnal megszerezhető járadékra való jogosultság tekintetében, ahogy abban is, hogy egy átlagos jövedelemmel rendelkező állásvesztő jövedelmének mekkora részét pótolja az álláskeresési járadék.

Az itt felsorolt munkapiaci illeszkedési zavarok összességében jelentősen **visszavetik hazánk gazdaságának teljesítményét.** Ez azt jelenti, hogy **Magyarország munkaképes korú lakosságának folyamatos csökkenése mellett a még rendelkezésre álló emberi erőforrásaival is pazarlóan bánik.** Így nem csupán létező lehetőségeit nem használja ki, de további problémákat is teremt magának.

Magyarország munkaképes korú lakosságának folyamatos csökkenése mellett a még rendelkezésre álló emberi erőforrásaival is pazarlóan bánik.

5. AZ EGYENSÚLY INTÉZET JAVASLATAI: LEGYÜNK EGYSZERRE TANKÖNYVSZERŰEK ÉS KÍSÉRLETEZŐK!

Egy versenyképesebb, nagyobb jólétet elérő Magyarországhoz sok és nem feltétlenül látványos lépésen keresztül vezet az út. Az alábbiakban felvázolt javaslatok nem részletesen kidolgozott gazdaságpolitikai tervet alkotnak – egy ilyen túl is mutatna a jelen tanulmány keretein, hiszen a növekedésnek nem létezik biztos, bárhol automatikusan alkalmazható receptje. Ehelyett olyan változtatási irányokra és lehetséges eszközökre hozunk példákat, amelyek (és amelyekhez hasonlók) a felhalmozódott tapasztalatok alapján képesek lehetnek elindítani Magyarországot azon az úton, amelyen elérheti növekedési maximumát. Ma senki sem tudhatja, hogy milyen lesz a jövő gazdaságának szerkezete vagy hogy konkrétan mi lesz a holnap növekedésének fő motorja. Az azonban ma is jól látszik, hogy bármilyen reális jövőkép esetén mi tehet alkalmassá bennünket arra, hogy felkészüljünk erre a bizonytalanságra.

A gazdaságpolitika általános újragondolása révén hazánknak esélye nyílhat rá, hogy kiküzdje magát a legszegényebb uniós országok csoportjából. Az előző fejezetekben bemutatott problémákra és a világban ma tapasztalható trendekre reagálva a következő nagyobb intézkedéscsoportok nagy valószínűséggel jelentősen gyorsítanák a gazdasági növekedést.

A gazdaságpolitika általános újragondolása révén hazánknak esélye nyílhat rá, hogy kiküzdje magát a legszegényebb uniós országok csoportjából.

I 5.1. TISZTESSÉGESEN SZOLGÁLTATÓ DIGITÁLIS ÁLLAM

Egy, a vállalatokkal és a lakossággal szemben is tisztességesen működő, szolgáltató állam specifikus gazdasági eredmények meghatározása és erőltetése helyett a növekedésnek kedvező általános feltételeket

alakít ki. Nem túlmozgásosságával nehezíti vagy átláthatatlan mikromenedzseléssel torzítja, hanem a verseny feltételeinek jó minőségű biztosításával segíti a szereplők erőfeszítéseit. Ennek néhány fontos lépése:

5.1.1. PAPIR NÉLKÜLI, DIGITÁLIS ÁLLAMOT 2030-RA!

A digitális állam gyakorlatilag minden fejlett államban kiemelt hosszú távú célkitűzés.³⁸ Észtország példája bizonyítja, hogy a digitális állam kialakítására nagyjából Magyarország jelenlegi egy főre jutó GDP-je mellett is van lehetőség (Észtország ezt a folyamatot már több mint tíz éve elkezdte).³⁹

A digitális államnak számos előnye van: **többek között időt, fáradságot, bizonytalanságot takarít meg, és nagyban csökkenti a gazdaság működésénél a „súrlódást”**. Az állam hatékonyságának pontos mérését is megkönnyíti, ha nyomon követhető és rendszerezett formában vizsgálható, hogy ugyanazokat az engedélyeket melyik hivatal vagy akár melyik hivatalnok mennyi idő alatt adja ki. **Az adózási, munkaügyi, egészségügyi, mobilitási stb. adatokat ma már könnyedén össze lehet kötni egymással – már ha nem irattartókban gyűlnek a szekrények mélyén.** A digitális állam forradalmian jobb szolgáltatásokat tesz lehetővé, ha élünk a lehetőségeivel – és persze ha a plusz információs kapacitást az állam nagyobb állampolgári ellenőrzése kíséri (mindenekelőtt az, hogy részleteiben követhető, hogy a hatóságok mire használják fel az adatainkat). Ezért az állam digitalizációja elengedhetetlen egy versenyképes gazdaság működtetéséhez.

A digitális állam forradalmian jobb szolgáltatásokat tesz lehetővé, ha élünk a lehetőségeivel – és persze ha a plusz információs kapacitást az állam nagyobb állampolgári ellenőrzése kíséri.

Könnyebbé tenné az életet és a **tiszta Magyarország megteremtése szempontjából** is fontos szimbolikus üzenetet hordozna az ügyek papíralapú intézésének felszámolása. Ezt erősítik meg azok a vállalati szereplők is, akik a fővárostól az ország keleti végeiig egyöntetűen sürgetik az állami és az állammal folytatott ügyintézés digitalizációját és automatizációját, a könyveléstől a széttagolt állami információs rendszerek hatékonyabb összekapcsolásáig. **2030-ra ezért meg kell szüntetni a papír használatát az ügyintézesek során** – legyen szó akár a közigazgatásról, akár a magánszemélyek vagy cégek egymás közötti hivatalos adminisztratív műveleteiről.

5.1.2. AZ ÁLLAM AZONNAL UTALJA VISSZA AZ ÁFÁT!

A jól működő országokban az állam szolgáltatói, nem pedig uralkodói szemlélettel viszonyul a magánszektorhoz, a feladatait pedig hatékonyan látja el. Teljességgel visszas helyzet például, hogy a gazdaság leginkább hitelképes szereplője (a magyar állam) alapesetben két hónapig finanszíroztatja magát az áfavisszatérítések esetén a sokszor csak korlátozott finanszírozáshoz hozzáférő vállalatokkal. Az adóhatóságnak néhány nap alatt el kell tudnia dönteni, hogy vizsgálni akarja-e az adott visszautalást, ha pedig nem, akkor **legalább a megbízható minősítésű adózóknak⁴⁰ azonnal vissza kellene utalnia az áfát.** Ez hatásában óriási méretű élénkítő hitelprogrammal lenne egyenértékű, amelyet ráadásul nem költségvetési forrásból, hanem a cégek saját forrásaiból lehetne finanszírozni.

5.1.3. MEG KELL REFORMÁLNI A CSÓDTÖRVÉNYT!

Manapság a csődeljárások és felszámolási folyamatok sokszor évekig vagy akár egy évtizedig is elhúzódnak, és nem is transzparenssek, ami gátolja, hogy a jogos tulajdonosok hozzájussanak a követeléseikhez. Az állam

³⁸ Az OECD által összegyűjtött „legjobb gyakorlat” példákat lásd itt: *Good Digital government practices by country*.

³⁹ Az eredmények áttekintését lásd: European Commission, 2019.

⁴⁰ Az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény megkülönbözteti egymástól az úgynevezett megbízható és az úgynevezett kockázatos adózókat. A jogszabályban meghatározott feltételeket az adóhatóság negyedévente ismétlődő eljárás keretében vizsgálja. Ezeknek a cégeknek ma is gyorsabban utalják vissza az áfát, ebben azonban még mindig maradt mozgáster.

már jelenleg is állami felszámoló cég igénybevételét írja elő néhány „kiemelten fontos” esetben, ami arra utal, hogy „nem kiemelt” esetben a folyamat nem jól működik.

Magyarországon a felszámolási folyamat a Világbank szerint átlagosan 2 évig tart, és a hitelezők csak a pénzük 44 százalékához jutnak hozzá. Ezzel szemben például Szlovéniában ugyanezek az értékek 0,8 év és 90 százalék.⁴¹

A piacgazdaság jó működéséhez szükséges a tulajdon biztonsága, amely sérül a rosszul működő csődeljárásokkal – ezért régóta esedékes lenne a terület átfogó reformja. Ennek fő célja – a szlovén csődeljárás reformjának mintájára – egy gyorsabb, de transzparensabb folyamat lenne, amelynek során a befektetők szélesebb köre vehetne részt az eszközök aukciójában, és több lehetőség lenne arra, hogy a társaságot működő céggént lehessen tovább vinni.

5.1.4. ÁTLÁTSZÓ ÁLLAM, ÁTLÁTSZÓ VÁLLALATOK: KÖTELEZŐ NEMZETI SZERZŐDÉSTÁRAT!

A modern, hatékonyan szolgáltató állam átláthatóan és számon kérhetően működik. A pénzmosás, az adóelkerülés elleni küzdelem részeként más fejlett országokhoz hasonlóan Magyarországon is történtek ígéretes lépések a vállalati transzparencia irányában – például az állammal szerződő cégek esetében a végső természetes személy tulajdonosok kilétének elvileg megismerhetőnek kell lennie. Ezt a trendet folytatva az állam **meghatározott értékhatár felett csak azoknak a tulajdonátruházási és opciós szerződéseknél a betartatását vállalja, amelyeket a szerződő felek a tudomására és nyilvánosságra hoztak azáltal, hogy feltöltötték a Nemzeti Szerződéstárba (a magánszerződéseket is ideértve)!** Ily módon a (potenciális) kontrolláló tulajdonos mindig ismert mindenki számára, vagyis „mindenki nyílt lapokkal játszik”.

Az állami szektor transzparenciája kiemelten fontos a korrupció elkerülése és a hatékonyság kikényszerítése szempontjából. Ezért az összes, a nemzetbiztonságot közvetlenül nem érintő állami szerződésnek és számlafizetésnek nyilvánosnak kell lennie. Itt a kivételek nem érinthetik a pénzügyi részleteket, és ugyanúgy bíróság előtt megvédendőek (ehhez hasonló, az információs szabadságot kiterjesztő szabályok már sok fejlett országban léteznek).

⁴¹ Lásd: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/resolving-insolvency>.

I 5.2. OKOS PÉNZÜGYEK

A magyarországi gazdasági növekedést a helyes költségvetési szerkezet, a megfelelő árfolyampolitika és a növekedésbarát adórendszer is segítheti. Az alábbiakban ezekkel a területekkel kapcsolatban teszünk javaslatokat.

A magyarországi gazdasági növekedést a helyes költségvetési szerkezet, a megfelelő árfolyampolitika és a növekedésbarát adórendszer is segítheti.

5.2.1. KÉSZPÉNZMENTES GAZDASÁGOT!

Jelenleg a Magyarországon forgalomban lévő készpénz mennyisége lakosonként 750 ezer forint,⁴² az összes fizetési tranzakciónak pedig még mindig több mint kétharmada történik készpénzben.⁴³

Ez rendkívül magas arány, miközben a fejlett világ hosszú távon a készpénzmentes gazdaság felé halad. Bár ehhez még számos nehézséget kell leküzdeni, több mint valószínű, hogy a világ sikeresebb államai a következő évtizedek során fokozatosan teljesen meg fognak szabadulni a papír- és fémpénzektől, és a fizetések egy idő után kizárólag elektronikus úton fognak zajlani. Mivel a készpénzhasználat

általában nehezen nyomon követhető, elválaszthatatlan a feketegazdaságtól és az adóelkerüléstől – vagyis tipikusan olyan terület, amelyet a „rossz”, tehát a visszaszorítandó, vagyis megadóztatandó jelenségek közé sorolhatunk. A készpénzmentes gazdaságba való átmenet felgyorsítása érdekében tűzzük ki célul, hogy 2030-ra Magyarországon a fizetési tranzakcióknak már csak egyharmada történjék készpénzzel – vagyis feleannyi, mint ma.⁴⁴

Ennek érdekében először is ösztönözni kell a magyarokat a – lehetőleg egyre inkább online – banklásra. Ebben a folyamatban fontos szimbolikus lépés lehet a lakossági számlavezetés terheinek csökkentése: az évente több mint 200 milliárd forintos állami bevételt hozó pénzügyi tranzakciós illeték eltörlése (lásd alább) például bőven felszabadítana annyi forrást a szolgáltatóknál, hogy a jellemzően néhány száz forintos havi számlavezetési díjat egységesen eltöröljék, a kártyadíjakat pedig érezhetően mérsékeljék – miközben a készpénz visszaszorulásának értelemszerűen a pénzügyi szolgáltatók is a nyertesei közé tartoznának. Az online fizetési tranzakciók terheinek csökkentése mellett a készpénzfelvételt és -befizetést – a vállalatok és a lakosság esetén egyaránt – meghatározott értékhatár felett a jelenleginél nagyobb illetékkel kell terhelni.

Az értékhatárra azért van szükség, mert a készpénzmentes átállás egyik fő nehézsége éppen az, hogy – egyebek mellett a bankolás és a digitális kompetenciák alacsonyabb szintje miatt – az átlagnál jelentősebb a készpénzhasználat a legalacsonyabb jövedelműek, az alacsonyabb képzettségűek és az idősek körében. Így a készpénzhasználat átgondolatlan visszaszorításának rövid távon épp ők lehetnek a legnagyobb vesztesei. Ennek

⁴² MNB, 2020.

⁴³ A készpénzhasználat mintázatait is felforgató koronavírus-járvány kitörése előtti utolsó évben, 2019-ben 67,3 százalék volt. A csökkenés egyébként az elmúlt két évtizedben kisebb megszakításoktól eltekintve folyamatos: 2001-ben még az összes tranzakció 97,4 százaléka történt készpénzben, míg tíz évvel később már csak 88,7 százalék volt (forrás: Statistaa).

⁴⁴ Ez a célkitűzés ambiciózus, de a tapasztalat szerint nem teljesíthetetlen. A készpénzmentes gazdaság „élharcosának” számító Svédországban és Norvégiában 2009 és 2019 között eleve alacsonyabb bázisról (23,8, illetve 27,8 százalékról), sikerült tíz év alatt kevesebb mint a felére csökkenteni a készpénzhasználatot (12,8, illetve 11,3 százalékra). Forrás: Statistab, Statistac.

elkerülése érdekében a következő évtizedben prioritásnak kell lennie, hogy a digitális bankolás a leghátrányosabb helyzetű polgárok számára is könnyedén igénybe vehető és magától értetődően kezelhető szolgáltatássá váljék. **2030-ra meg kell teremteni a feltételeit annak, hogy az állam a nyugdíjakat és minden szociális transzfert digitálisan utalhasson el az embereknek, illetve hogy a kereskedelem és a szolgáltatás minden területén legyen lehetőség a digitális fizetésre.** A készpénzhasználat visszaszorítása, majd kivezetése **drasztikusan csökkentené az adócsalás lehetőségét és a korrupció kockázatát, így jelentősen fehéritené a gazdaságot és növelné a költségvetési bevételeket.** Vállalati szereplők visszajelzései is megerősítik, hogy a gazdaság legtöbb szektorában a koronavírus-járvány nyomán egyébként is felgyorsult az átállás, és a tranzakciós költségek csökkentése, illetve észszerűbb bérterhek bevezetése esetén végső soron minden releváns szereplőnek érdeke lenne a közel készpénzmentes átállás.

A készpénzhasználat visszaszorítása, majd kivezetése drasztikusan csökkentené az adócsalás lehetőségét és a korrupció kockázatát, így jelentősen fehéritené a gazdaságot és növelné a költségvetési bevételeket.

Mindezek mellett ingatlan vagy egyéb nagy értékű jószág vásárláskor **ne legyen lehetőség készpénzfizetésre, kizárólag banki átutalásra!** Ellenkező esetben az eladó is büntethetővé válik, az állami szervek pedig nem regisztrálják a tranzakciót.

5.2.2. KÖVESSÜK AZ ERŐS FORINT POLITIKÁJÁT!

Az utóbbi években kezd divatosná válni az a gondolat, hogy a költségvetési deficit, az államadósság és az infláció „nem számítanak”. Ez a legfejlettebb országokra nézve is megkérdőjelezhető, de Magyarország szempontjából különösen: az a tapasztalat, hogy **finanszírozási költségek (kötvényhozamok stb.) szempontjából a piacokon egyértelműen számít az államadósság és az infláció szintje** – Csehország például nálunk jóval olcsóbban tudja finanszírozni magát.

Magyarországnak ezért és a nagyobb kiszámíthatóság miatt is jobban megérné, ha – legalábbis az euró esetleges majdani bevezetéséig – **az „erős forint” politikáját követné.** Sokat lehet persze vitatkozni arról, hogy a forint mihez képest és mennyire legyen erős: a trendszerű leértékelődés helyett az „erős forint” politikája nominálisan stabil vagy felértékelődő pályát is jelenthet. A mi szempontunkból **a stratégiaváltás a lényeg: a forint folyamatos leértékelő pályájával való szakítás.** Ez azt jelenti, hogy az esetleges reálleértékelődést az árfolyam nominális felértékelődése hozná el, ugyanúgy, ahogy szükség esetén a reálleértékelődés is a forint nominális leértékelődésén keresztül történik – a kettő pedig a gazdasági ciklusok szakaszaihoz igazodva váltakozna.

Jelenleg a forint válság idején leértékelődik, ami ilyenkor rövid távon kívánatos, hiszen ez élénkíti a külföldi keresletet az olcsóbb magyar áruk iránt, ráadásul a gazdaság fő motorját jelentő EU-s források is nagyobb összeget jelentenek forintban. **A magyar jegybank azonban akkor is igyekszik elkerülni a forint felértékelődését, amikor a gazdaság épp nagyon pörög, és emiatt a forint a gazdaság ciklikusságától (a növekedési és recessziós szakaszok váltakozásától) függetlenül folyamatos leértékelődési pályán van.** Adott pillanatban valóban úgy tűnhet, hogy a gyengébb forint általában jót tesz a magyar gazdaságnak, hiszen élénkíti az exportot (mivel az itthon azonos forintáron előállított áru kevesebbe fog kerülni euróban). Ez az egyszerű pénzügyi „trükk” rövid távon kétségkívül hozhat – egyre korlátozottabb⁴⁵ – eredményeket, **hosszú**

⁴⁵ A valutaleértékelés export- és növekedésserkentő hatásával kapcsolatban újabban több közgazdász is erős kéte-lyeket fogalmaz meg, elsősorban a nemzetközi termelési láncok komplexebbé válása és az export előállításának növekvő importigénye miatt. Lásd például: Amiti et al., 2017.

távon azonban a gyengülő forint beépül a várakozásokba, és nem valószínű, hogy bármit is élénkítene, miközben számottevően növeli a bizonytalanságot, ami rombolja a piac bizalmát és megdrágítja az állam finanszírozását, ráadásul épp a kisebb, hazai tulajdonú cégek nemzetközi versenyképességét gyengíti. (Nem beszélve arról, hogy a megdrágult importárakon és a lenyomott béreken keresztül a cechet végső soron a hazai fogyasztók fizetik meg, miközben a gyenge forint a jelentős importigényű hazai beruházásokat is visszafogja.) A gazdasági ciklusok növekedési szakaszában a forint felértékelődése így a hosszú távú tartalékképzés eszköze.

Hosszú távon a gyengülő forint beépül a várakozásokba, és nem valószínű, hogy bármit is élénkítene, miközben számottevően növeli a bizonytalanságot, ami rombolja a piac bizalmát és megdrágítja az állam finanszírozását, ráadásul épp a kisebb, hazai tulajdonú cégek nemzetközi versenyképességét gyengíti.

Mindezzel kapcsolatban persze **szükségszerűen felmerül az euró mielőbbi bevezetésének lehetősége** mint a gordiuszi csomó átvágásának kézenfekvő eszköze. Magyarországon EU-csatlakozásunk óta egyébként is folyamatosan napirenden van a kérdés, már csak azért is, mert az euró bevezetésének támogatottsága az elmúlt években folyamatosan nőtt: a 2016-os 45 százalékról öt évvel később, 2021-re 69 százalékkal rekordszintre jutott (abban az évben ennél egyedül a 75 százalékos román adat magasabb az eurózónán kívül).⁴⁶ Emellett a magyar gazdaság meghatározó szereplői között is lényegében konszenzus uralkodik az eurózónához való csatlakozás szükségességéről. A cégek elsősorban a súlyos veszteséget okozó árfolyamvesztésről és a kiszámíthatatlanságról

panaszkodnak, miközben a legtöbb ágazat magas importigénye miatt az exportélénkítő hatás hasznáival kapcsolatban is növekszik körükben a szkepszis. Legfeljebb az ütemezést illetően akad olyan, aki fontosnak tartana egy fokozatos, legfeljebb 5–10 éves felkészülési szakaszt, de a nagyobb stabilitás és a jobb tervezhetőség érdekében a túlnyomó többség egyértelműen eurót szeretne. Ez a problémakör ugyanakkor jócskán túlmutat a gazdasági-pénzügyi szempontokon: mindenekelőtt számos politikai, ideológiai, sőt érzelmi szempontot felvet, amelyek a tisztán makrogazdasági szempontokon túlmenően meghatározzák a kérdésre adható választ. Ráadásul **a tapasztalat azt mutatja, hogy megfelelő gazdaságpolitika mellett a stabil makrogazdasági környezet „saját” valutával is elérhető** – jó példa erre Csehország vagy Svédország. (Az Egyensúly Intézet a közeljövőben külön szakpolitikai anyagban foglalkozni az euró bevezetésének kérdésével.)

Az államadósság alacsonyabb szintje nemcsak olcsóbb finanszírozást jelent, hanem azt is, hogy a költségvetési deficit válság esetén (mint például a koronavírus-járvány miatti lezárások idején) nagyobb gond nélkül emelhető (ezt hívjuk *anticiklikus költségvetési politikának*: fellendülés idején tartalékokat halmozunk fel, hogy válság idején aztán kényszerű és a recessziót elmélyítő megszorítások helyett többet költhessünk). Ez stabilizálja a gazdaságot – és amint azt fentebb láttuk, a stabilabb piaci környezet a növekedésnek is kedvez. Csehország például 2019-ben még költségvetési többletet produkált, így 2020 válságos éve során sokkal nagyobb mértékben növelhette a költségvetési hiányát, mint Magyarország, amely eleve deficitből és magasabb államadósságszintről indult. A közgazdaságtan megerősíti a példázatot: **a gondos gazda a hét bő esztendőben tartalékot épít.**

A közgazdaságtan megerősíti a példázatot: a gondos gazda a hét bő esztendőben tartalékot épít.

⁴⁶ Eurobarometer, 2021.

I 5.3. NÖVEKEDÉSBARÁT ADÓK: A „ROSSZ DOLGOKAT” ADÓZTASSUK A „JÓ DOLGOK” HELYETT!

Magyarországon ma sok esetben a „jó dolgokon” magas az adó, míg a „rossz”, vagyis káros tevékenységeken alacsony. A költségvetési egyensúly figyelembevételével is létrehozható olyan növekedésbarát adórendszer, amelyben az adózást azon területek felé toljuk el, amelyeket szeretnénk visszaszorítani vagy megszüntetni (széndioxid-kibocsátás, készpénzforgalom stb.), az adókat pedig ott csökkentjük, ahol „értéket” teremtünk (bérek, befektetések/újra befektetett vállalati nyereség).

5.3.1. CSÖKKENTSÜK A MUNKAVÁLLALÁS ADÓJÁT!

Az átlagbér adóékét nagyjából az OECD-országok átlagára, 35 százalékra kell csökkenteni. A bérré kifizetett vállalati kiadásokból átlagbér szintjén (sőt a progresszivitás hiánya miatt az alatt is) az adóelvonás mértéke 2020-ban 43,6 százalék volt, míg az OECD-átlag (egyedülálló kereső esetén) 34,6 százalék. Magyarország esetében kevés olyan indokot lehetne felhozni, hogy az átlagbéreknél (és különösen az átlagbérek alatt) a többi fejlett országnál magasabb legyen a bérek adóztatása – különösen úgy, hogy a bérekre rakódó magas adóteher a foglalkoztatás bővülését is fékezi.

5.3.2. TÖRÖLJÜK EL A TRANZAKCIÓS ILLETÉKET!

A „jó” tevékenységek adóterhének csökkentésével párhuzamosan olyan tevékenységek esetében érdemes adót növelni, illetve bevezetni, amelyek „rosszak” – vagyis amelyek társadalmi, környezeti károkkal járnak, illetve amelyeket magától értetődően szeretnénk visszaszorítani. Az adók zömét még így is olyan tevékenységekre kell kivetni, amelyek „jó” – vagyis nem szeretnénk, ha visszaszorulnának (ilyen például a beruházás vagy a

munkavállalás), ám a jelenlegi túlzott adóztatás csökkenti a kínálatukat és/vagy a keresletüket.

A „jó” tevékenységek adóterhének csökkentésével párhuzamosan olyan tevékenységek esetében érdemes adót növelni, illetve bevezetni, amelyek „rosszak” – vagyis amelyek társadalmi, környezeti károkkal járnak, illetve amelyeket magától értetődően szeretnénk visszaszorítani.

Az adócsökkentés első körben azokon a területeken a legfontosabb, ahol az adóztatás nem közgazdasági logikát követ – például olyasmit adóztat, ami fontos a gazdaság működéséhez, ugyanakkor nem jár új, megadóztatható jövedelem teremtésével. Jelenleg például a bankszámlák közötti tranzakciókra is létezik illeték – ezt el kell törölni. Az adónak van felső határa, tehát aránytalanul bünteti a kis tranzakciókat (vagyis jellemzően a szegényebbeket), miközben önmagában a tranzakció miatt senkinek sem keletkezik jövedelme – az illeték miatt ugyanakkor általában is nehezkesebbé válik a gazdaság működése. Ez az adó a pénzügyi innovációt is korlátozza, hiszen például költségessé teszi a sok kis összegű fizetésre alapuló üzleti modelleket.

5.3.3. AZ ÚJRA BEFEKTETETT JÖVEDELMEKRE VONATKOZÓAN TÖRÖLJÜK EL A VÁLLALATI NYERESÉGADÓT!

A vállalati nyereségadó jelenleg az újra befektetett jövedelmekre is vonatkozik. Ezt a részét el kell törölni, mivel az újra befektetett jövedelmek a jövőben profitot termelnek, így – a magasabb tőkeállomány révén – segítik a gazdasági növekedést és a magasabb bérszint elérését. Ez a javaslat a már nyereséges fázisban lévő, gyorsan növekvő kis cégeket is segítené (sőt, ilyen irányú politikai szándék esetén kifejezetten a hazai befektetéseket serkentené, ha ez a szabály csak forintban denominált pénzügyi eszközökre vonatkozna). **A nyereséget csak akkor érdemes adóztatni, amikor már kikerül a cégtől és elkölthető jövedelemként megjelenik a tulajdonosoknál.**

Ez a javaslat természetesen csak akkor lehet életképes, ha **részletes szabályok veszik elejét annak, hogy a jövedelem egyéb formában kerüljön ki a vállalatoktól** – például licenz- és menedzsmentdíjak, félreárazott termékek vagy inputok, kamatok vagy éppen személyi használatú szolgáltatások (utazás, autó stb.) formájában. Érdemes lenne emellett egységesíteni a hitel- és részvényfinanszírozás jelenleg eltérő adóztatását.

Az (újra) befektetett jövedelmeket magánszemélyek esetében is csak akkor szabad adóztatni, amikor kikerülnek a befektetési fázisból, és személyes fogyasztásra költik el azokat. Lehetővé kell tenni, hogy magánszemélyek „személyes befektetési alapokat” hozzanak létre, amelyekbe a befizetés SZJA-mentes, viszont minden kifizetés SZJA-val adózik (levonva az időközben bekövetkezett magyar kumulált infláció értékét). Az alapokat letétkezelők kezelik az esetleges csalások elkerülése érdekében. Minden jövedelem (osztalék, értéknövekedés, bérleti bevétel stb.) az alaphoz folyik be. Az alapok bármilyen magyar vagy külföldi egyedi eszközt vásárolhatnak, befektetési jegyeket vehetnek alapkezelőktől, vállalati kötvényalapokba fektethetnek, állampapírt tarthatnak stb. Az alapokban lévő lakóingatlanok esetében, ha nem keletkezik bérleti jövedelem, illetve ha értékarányosan nem érnek el bizonyos feltételezett minimumértéket, az adó egy feltételezett jövedelem alapján számítható (elkerülendő az adómentes

jövedelmek saját használatú ingatlanba forgatását). Ezt az alapokon kívüli ingatlanok esetében is érdemes lenne megfontolni. Az alapok örökölhetők, de itt is érvényes az, hogy a vagyonalapból jövőbeni kivétel esetén SZJA-t és örökösödési adót kell fizetni. Ez lehetővé tenné például, hogy kisvállalatok anélkül szálljanak át az örökösökre, hogy azonnali befizetési kötelezettség keletkezzen, ami nehézséget okozna a likviditáskorlátos vállalatok/egyének esetében, akár a folyamatos működést is veszélyeztetve. **Ugyanakkor az adó nem kerülhető el hosszú távon, ha valaki élvezni akarja a vagyomból adódó jövedelmet.**

5.3.4. FIZESSENEK A SZENNYEZŐK – VEZESSÜNK BE KARBONADÓT!

Az egyik legfontosabb visszaszorítandó tevékenység már csak Magyarország vállalt klímacéljai miatt is **a szén-dioxid-kibocsátás; ezt időben növekvő, előre meghirdetett karbonadóval kell sújtani.** A gyakorlatban ez az EU feladata: a közös karbonadó részletszabályait úgy kell kialakítani, hogy az **ne csupán az importáru saját kibocsátására, de az előállításával járó szén-dioxid-tartalomra is vonatkozzon** (feltéve, hogy az exportáló ország ezt már nem vetette ki). Ezáltal lehet elejét venni annak, hogy az adót a kibocsátást okozó tevékenység kiszervezésével kerüljék meg. Napjainkban a szén-dioxid-adókat egyébként is egyre szélesebb politikai konszenzus övezi – **Magyarországnak érdemes lenne támogatnia ezeket a törekvéseket a EU-n belül, de csakis olyan formában, hogy az új helyzetnek ne a legszegényebbek legyenek a vesztesei.**

A potenciális adóbevétel jelentős lenne: Magyarország körülbelül lakosonként 5 tonna szén-dioxidot bocsát ki, és a kivetett adó mértéke tonnánként idővel akár az 50–60 eurós szintre is tudna emelkedni (eközben persze a bázis a dekarbonizáció folyamatával párhuzamosan folyamatosan csökkenne). Ha nem következne be változás a lakosok viselkedésében, **az éves bevétel akár az ezermilliárd forintot is elérhetné** (fejenként mintegy százezer forintot). Ez lehetővé tenné a növekedés szempontjából sokkal **károsabb adók kiváltását** (a társasági adó például 2019-ben 303 milliárd forint bevételt hozott, a pénzügyi tranzakciós illeték pedig 243 milliárdot), miközben a bevétel egy részét **a legszegényebbek esetleges tehernövekedésének kompenzálására** lehetne fordítani.

Az éves bevétel akár az ezermilliárd forintot is elérhetné (fejenként mintegy százezer forintot). Ez lehetővé tenné a növekedés szempontjából sokkal károsabb adók kiváltását.

5.3.5. HOZZUNK LÉTRE KÉTPILLÉRES NYUGDÍJRENDSZERT!

A munkaképes korú lakosság csökkenésének növekedésgátló hatását részlegesen ellensúlyozni lehetne a nyugdíjrendszer átalakításával.

A rendszert két pillérre kell bontani: egy szolidaritási pillérre és egy megtakarítási pillérre.

A cél az, hogy megszüntessünk minden, a munkavállalással kapcsolatos ellenőrzést.

A szolidaritási pillér adómentes, egyenlő alapjövedelemként működne a várható élettartamhoz indexált nyugdíjkorhatár után, függetlenül az egyéb jövedelmektől. A jelenlegi rendszerben a magas várható

élettartammal bíró magas keresetűek több juttatást kapnak a nyugdíjrendszertől, ami nincs feltétlenül arányban az aktív éveik alatti befizetéseikkel. A szolidaritási pillért általános adóbevételekből lehet fedezni, és nem szükséges a finanszírozását a fizetésekhez kötni (ettől függetlenül persze lehetnek béradók is az általános adóbevételek között).

A nyugdíjrendszer megtakarítási pillére a bérek százalékában megállapított befizetéseket egy virtuális számlán gyűjtené, amelyet az állampapírhozammal indexálnának. Definíció szerint ezek a virtuális alapok mindig egyensúlyban lennének. Ezeknek az alapoknak a felhasználása valamennyire korlátos lenne, hogy ösztönözze a felhalmozást, de lehetne sokkal rugalmasabb, mint a mai nyugdíjrendszer.

Az alapok egy részét oktatásra lehetne felhasználni, esetleg „szabbatikal”-jellegű pihenőövekre, már a nyugdíjkorhatár előtt, és a kor előrehaladtával egyre könnyebbé válna a hozzáférés. Már a nyugdíjkorhatár előtt lehetne havi fix kifizetéseket eszközölni a megtakarítási alapból, ha valaki például részmunkaidőben szeretne dolgozni, de a jövedelmét fenn akarja tartani az alapnyugdíj kezdetéig stb. A részmunkaidős foglalkoztatás terjedése (természetesen csak ha önkéntes) egyébként is jó cél lenne, amennyiben növelhetné az idősek és a gyerekes nők/férfiak munkaerőpiaci részvételét.

A nyugdíjrendszerből történő kifizetések adóztatását érdemes függetlenné tenni az egyéb jövedelmek adóztatásától, hogy ne legyen negatív hatása a foglalkoztatásra.

I 5.4. INNOVATÍV ÁLLAM, A VILÁG FELÉ NYITOTT MAGYARORSZÁG

Magyarország már méreténél fogva sem képes hatékony lenni, ha elszigetelten próbál működni, kiváltképp olyan területeken, mint a kutatás-fejlesztés és az innováció. Mivel a tapasztalat azt mutatja, hogy az új ötletek és a tudás hatékony terjedésének kulcsa minél nagyobb számú, minél többféle és minél magasabb képzettségű

ember „csomósodása”, vagyis találkozásai és érintkezései minél nagyobb sűrűsége, Magyarországnak elsődleges érdeke, hogy minél több lehetőséget teremtsen az ilyen „csomósodás” számára. Különösen nagy hangsúlyt kell ezért fektetnünk arra, hogy fejlesszük a külvilághoz fűződő kapcsolatainkat. Ennek számos szakpolitikai eszköze lehet

– a magyarok nagyon alacsony szintű angolnyelv-tudásának fejlesztésétől a földrajzilag közeli európai nagyvárosokba való ingázás lehetőségének javításáig –, **a gazdaságpolitika** azonban elsősorban **a vállalati innováció ösztönzésével és a növekedésbarát vállalati környezet kialakításával** tehet sokat ezen a téren.

Különösen nagy hangsúlyt kell ezért fektetnünk arra, hogy fejlesszük a külvilághoz fűződő kapcsolatainkat.

5.4.1. MEGÚJULÓ ÁLLAM, KÍSÉRLETEZŐ CÉGEK

A villámgyors technológiai fejlődés idején **a rugalmas, megújuló állami és magánszektor még a szokásosnál is nagyobb versenyelőnyt jelent.** Az állami szabályozási kísérleteknek Magyarországon a jelenleginél sokkal nagyobb teret kellene adni – lásd például a szingapúri kormány „homokozó-konceptióját”, amelynek keretében korlátozott méretekben és időre, de valós körülmények között lehet kipróbálni új üzleti modelleket és szabályozást.⁴⁷

A szabályozási innovációt úgy kell tesztelni, hogy utólag kiértékelhetőek legyenek az eredmények, véletlenszerűen kiválasztott kontrollált kísérletekben (tesztcsoport és kontrollcsoport segítségével). Az eredményeket publikálni kell, majd egy független, e célból létrehozott szervezettel kiértékelteni, automatikus szabályhatályosság-lejárásokat beépíteni, a meglévő szabályokat pedig tesztelni és etikai kódexeket lefektetni.⁴⁸

Az állam abban is kísérletezhetne, hogy milyen szolgáltatásokat kínál a magánszektornak. Ebből a szempontból például az adóbevallás elkészítése a magánszemélyek nagy részének vagy az áfabevallás elkészítésével történt kísérletek jó irányt jeleznek, de **sokat lehetne még javítani a vállalatok adminisztratív terheinek csökkentésével és ezek átvállalásával (könyvelés, teljes adókiszámítás stb.) is.**

⁴⁷ Lásd Overview of Regulatory Sandbox.

⁴⁸ Lásd: Greenstone, 2009.

5.4.2. TÖRÖLJÜK EL AZ EGYEDI BERUHÁZÁSI TÁMOGATÁSOK INTÉZMÉNYÉT!

A vállalati nyereségadó eltörlésével együtt **el kell törölni mindenféle egyedi döntéssel biztosított beruházási támogatást** – vagyis olyan, amindenkori kormány által egyedi piaci szereplőknek nyújtott költségvetési forrást, amelyre a nyilvánosságban általában „beruházásösztönzésként” vagy „munkahelyteremtésként” szoktak hivatkozni. Ezek a negatív összegű játékok kategóriájába tartoznak, hiszen közgazdasági szempontból arról van szó, hogy **torzító módon a gazdaság többi részét kell jobban adóztatni annak érdekében, hogy egyedi alkuk keretében egyes – nem átlátható kritériumok alapján kiválasztott – beruházók esetenként jelentős transzfereket kapjanak.** Az ilyen támogatások sokszor inkább tűnnek a politikai klientúraépítés eszközének, mint a gazdasági növekedés motorjának. A cégek ilyen torz viszonyok között hajlamosak lehetnek arra fordítani az erőforrásaikat, hogy jó alkupozíciójuk vagy megfelelő politikai kapcsolataik okán minél több állami támogatást csoportosítsanak át a részükre – ez az erőfeszítés pedig aránytalan mértékben vonja el az erőforrásokat az innovációtól vagy a termelékenység növelésétől, anélkül, hogy ennek megfelelő hasznot termelne.

Az ilyen típusú támogatások indoklása általában csak a mérleg egyik serpenyőjére koncentrál: arra, hogy a beruházás X munkahelyet teremtsen. Ezzel két probléma van: az egyik az, hogy épp a költségvetési forrás bevonása miatt ezek a munkahelyek sokkal drágábbak, mint ha a kedvező piaci környezetben működő vállalatok „maguktól” hoznák létre azokat. Ugyanakkor **azt sem tudjuk, hogy az adott beruházás nem történt volna-e meg a támogatás nélkül is,** ahogy azt sem, hogy a magasabb adók miatt más cégeknél mennyivel lesz kevesebb a vásárlóerő, a beruházásokra fordítható nyereség, a piaci alapon létrehozott munkahely vagy éppen az adóbevétel növekedése.

A magyar állam kirívóan aktív a kiválasztott cégek egyedi támogatásában: GDP-arányosan közel kétszer annyit költünk magáncégek támogatására egyedi kormánydöntések alapján, mint a többi visegrádi ország, az EU6-ok átlaga vagy a skandináv országok.⁴⁹ Ennek az aktivitásnak azonban nem látszik érdemi hatása: a magyar gazdasági növekedés jócskán elmarad azoktól az országoktól, amelyek minden cégnek kedvező környezetet próbálnak biztosítani, nem csak a kiválasztott keveseket támogatni (például Észtországtól). A probléma az, hogy **Magyarországon a rossz vállalkozói környezet miatt általában meglehetősen magas a kockázati prémium, ezért a befektetők csak magasabb hozam esetén hajlandóak itt befektetni, és az állam ezt próbálja kompenzálni egyedi támogatásokkal.** Növekedésünk szempontjából ezért értelemszerűen sokkal jobb lenne, ha az esetleges, egyedi és drága tüneti kezelés helyett az állam a tényleges okokat próbálná kezelni, hogy a kockázat minden befektető számára alacsonyabb legyen.

GDP-arányosan közel kétszer annyit költünk magáncégek támogatására egyedi kormánydöntések alapján, mint a többi visegrádi ország, az EU6-ok átlaga vagy a skandináv országok.

Az egyedi támogatásokat ráadásul tipikusan nagybefektetők (Magyarországon működő multinacionális vállalatok és a mindenkori kormány hazai kedvezményezettjei) kapják; ez a **piacgazdaság tisztasága mellett a kifejezetten a versenyképes új hazai vállalatok megjelenését ássa alá:** a kisvállalatok joggal érezhetik, hogy ezekkel a juttatásokkal őket diszkriminálják, és hogy Magyarországon a piaci szereplők nem a versenyben nyújtott teljesítménnyel, hanem jó politikai kapcsolataiknak köszönhetően jutnak előre.

5.4.3. SEGÍTSÜK ELŐ MAGYAR TULAJDONÚ „NEMZETKÖZI BAJNOKOK” MEGERŐSÖDÉSÉT A GAZDASÁGBAN!

A magyar vállalati szféra duális szerkezete – vagyis a külföldi tulajdonú multinacionális cégek húzóerejének érvényesülése és az alacsony termelékenységgű, kevésbé versenyképes magyar kis- és közepes vállalatok kettőssége – közismert. A tapasztalat azt mutatja, hogy **a magyar tulajdonú vállalatok egyszerűen nem képesek elég nagyra nőni** – mintha fejlődésük egy pontján afféle üvegplafonba ütköznének. Nem véletlen, hogy míg az ötszáz legnagyobb közép-kelet-európai nagyvállalat listáján 67 magyar céget találunk, ezekből mindössze 5 van magyar többségi tulajdonban, ami kirívóan alacsony például a lengyel és a cseh adatokhoz képest.⁵⁰

A magyar tulajdonú vállalatok nem képesek elég nagyra nőni – mintha fejlődésük egy pontján afféle üvegplafonba ütköznének.

A sikeres országok példája (még a kis méretűeké is) azt mutatja, hogy **gazdasági siker velejárója, hogy létezzenek a nemzetközi piacon is versenyképes, sikeres hazai tulajdonú vállalatok.** Ezt a magyar állam is régóta felismerte, ami tetten érhető a mindenkori kormányok által kiválasztott vállalatok célzott, állami források révén történt támogatásán. Ez azonban alapvetően hibás recept, amely összekeveri az okot az okozattal. Ugyancsak a sikeres országok példája illusztrálja ugyanis, **hogy a nemzeti tulajdonban lévő, sikeres multik** léte mögött nem a konkrét piaci szereplőkre szabott, teljesítmény nélkül is biztosított állami segítség, hanem az általános gazdaságpolitikai sikeresség, mindenekelett pedig az innovációt támogató és a teljesítményt jutalmazó vállalkozási környezet áll.

⁴⁹ Boros–Filippov, 2020: 63.

⁵⁰ Bővebben lásd erről: Boros–Filippov, i. m.: 65–66.

Az államnak a sikerességhez vezető utat érdemes kiköveznie: **a versenyképességet, az innovációt, a termelékenységét szolgáló tevékenységeket, illetve viselkedést kell támogatnia, nem pedig konkrét kiválasztott cégeknek juttatni forrásokat vagy kizárólagos lehetőséget.** A körülményeket úgy kell alakítani, hogy olyan cégek válhassanak saját érdemeikből fakadóan versenyképesé a hazai piacon, amelyek aztán jó eséllyel a nemzetközi piacon is meg tudják állni a helyüket. Nem nehéz belátni, hogy ez nehezen képzelhető el olyan vállalkozások esetében, amelyek már hazai sikereiket is kizárólag az állami támogatásnak köszönhetik – ilyenre ugyanis nemigen számíthatnak a nemzetközi versenyben. Ez is mutatja, hogy az állam már azzal is sokat segíthet, ha a torz ösztönzőkkel, a rossz minőségű szolgáltatásokkal vagy a vállalkozói környezet nehézkességével egyszerűen csak nem árt.

A növekedésbarát, kiszámítható, jó minőségben szolgáltató állam ezzel szemben mindenfajta célzott beavatkozás nélkül is **versenyelőnyt biztosít az exportképes, nemzetközi szinten terjeszkedő vállalatoknak.** Ha a hazai piacon az jelent versenyelőnyt, hogy egy cég hatékonyan tud lobbizni állami támogatásokért, kivételezésért, kedvező szabályozásért, ez jó eséllyel már nem lesz versenyelőny a nemzetközi piacon – sőt a **rossz ösztönzők miatt végső soron épp a versenyképesség ellen hat.**

Az államnak feltétlenül érdemes támogatnia és ösztönöznie a vállalati kutatás-fejlesztést, illetve azt, hogy az akadémiai kutatások eredményeit a cégek átültessék a gyakorlatba. Természetesen mindezt a jó minőségű oktatásra fordított nagyobb erőforrások mellett érdemes csinálni, illetve a kutatás-fejlesztés területén is vonzóvá kell tenni az országot a külföldi munkavállalók tartós betelepülése szempontjából. Külön hangsúlyt kell fektetni a közepes vállalatokban folyó innováció támogatására.

A magyar tulajdonú, nemzetközileg is sikeres nagyvállalatok megjelenése számára ideális környezethez kulcsfontosságú tényező az ezt megteremtő állam minősége, hiszen jó gazdaságpolitikát is lehet nagyon rosszul csinálni. Ha ugyanis az állam a vállalati innováció támogatása során nem képes megfelelően célozni és utólag kiértékelni az eredményeket, fennáll annak veszélye, hogy a rengeteg elköltött pénzt lényegében eredménytelenül használják fel, akár tartósan rossz ösztönzőket

teremtve a piacon (például ha nem magát az innovációt támogatják, hanem azokat, akik idejekorán kiismerik a pályázati rendszer működését és kikapuit). **Ezért sem lehet túlhangsúlyozni a szolgáltató, innovatív állam megteremtésének fontosságát, és ezért is különösen fontos ezen a területen is az eredmények folyamatos mérése, adatalapú utánpótlása.**

A magyar tulajdonú, nemzetközileg is sikeres nagyvállalatok megjelenése számára ideális környezethez kulcsfontosságú tényező az ezt megteremtő állam minősége, hiszen jó gazdaságpolitikát is lehet nagyon rosszul csinálni.

A kutatás-fejlesztés támogatása mellett az állam apró lökésekkel is segítheti az innovációt. A big data korában jó példa erre a Magyarországon nemzetközi összevetésben is **nagy mennyiségben rendelkezésre álló egészségügyi adatokban rejlő potenciál kiaknázása, illetve ennek elősegítése** – a huszonegyedik században, a mesterséges intelligencia, a gépi tanulás és az ezekre épülő, személyre szabott bioinformatika robbanásszerű fejlődésének korában ezek az adatok szó szerint kincset érnek. Épp ezért **a vállalkozói szektornak, illetve a kutatóknak könnyű és egyenlő hozzáférést kell biztosítani az állam birtokában lévő – és természetesen anonimizált – adatokhoz.** Ez csak egyetlen apró példa, de jól illusztrálja **az innovációbarát környezet megteremtésének jellegét:** előzetesen nem tudhatjuk, hogy az ilyen adatok elérhetővé tétele végső soron milyen eredményhez vezetne (a diagnosztikai eljárások hatékonyabbá tételéhez? a személyre szabott terápiás módszerek ugrásszerű fejlődéséhez? új egészségmegőrző vagy életmódjavító applikációk kifejlesztéséhez? esetleg semmilyenhez?); az azonban bizonyos, hogy hosszú távon az állam ilyen lehetőségek megteremtése révén tudja „helyzetbe hozni” a magyar vállalati innovációt. *(Az Egyensúly Intézet külön szakpolitikai anyagban fog részletesebben foglalkozni az innováció fejlesztésével.)*

I 5.5. SEGÍTSÜK A MAGYAR „NEMZETKÖZI BAJNOKOK” PIACHOZ JUTÁSÁT!

A magyar államnak abban is fontos szerep jut, hogy külpolitikája részeként vagy egyéb eszközökkel segítse az arra alkalmas, kellően versenyképes vállalatokat a külföldi piacokhoz való hozzáférésben. Magyarországon ma számos olyan kis- és közepes vállalat működik, amely elvileg exportképes lenne, ám nem rendelkezik azokkal az információkkal és tudástőkével, nyelvtudással vagy kellő szintű helyismerettel, amely lehetővé tenné, hogy akár csak valamelyik szomszédos ország piacára kiléphessen, vagy egyszerűen csak a terjeszkedés bizonytalanságaiból adódó kockázat tartja vissza ettől.

A világ számos országában (például Németországban vagy az USA-ban) ennek a problémának az áthidalására szolgálnak a különféle iparági **nemzetközi kamarák**, amelyek külföldi képviselőik és helyi szakértőik révén gyakorlati jogi tanácsokkal, infrastrukturális támogatással vagy éppen piaci elemzésekkel segítik az adott országban jelen lévő hazai cégeket, illetve a helyi önkormányzatok és központi kormányzatok irányában képviselik ezek érdekeit. Néhány hasonló szervezet ma is létezik (magyar akkreditált bilaterális kamara működik például Svájcban, Chilében vagy Csehországban). Ha nagy számban létre tudnak jönni versenyképes magyar termékek és szolgáltatások, az államnak segítenie kell, hogy a **legfontosabb külföldi piacokon legnagyobb cégeink politikailag független, nonprofit magyar iparkamarákat hozhassanak létre, amelyek támogatják a „nemzetközi bajnokainkat” és képviselik ezen cégek érdekeit.**

Az államnak segítenie kell, hogy a legfontosabb külföldi piacokon legnagyobb cégeink politikailag független, nonprofit magyar iparkamarákat hozhassanak létre, amelyek támogatják a „nemzetközi bajnokainkat” és képviselik ezen cégek érdekeit.

A ma is működő **Magyar Exportfejlesztő Ügynökség (HEPA)** általános külpiaci információk szolgáltatásával, üzleti találkozók szervezésével, partnercégek ajánlásával, logisztikai tanácsadással, közvetítéssel vagy akár vállalati-innovációs útmutatással és egyéb exportorientált kurzusokkal segíti az új piacokat kereső hazai vállalatok külföldre jutását. Ugyanakkor, bár az elmúlt években számos magyar tulajdonú cég sikerrel tudott élni a HEPA kínálta lehetőségekkel, **a potenciálisan exportképes cégek jelentős része egészen egyszerűen nem is tud a szolgáltatásairól.** Vállalati jelzések alapján sok esetben már az nagy segítséget jelentene, ha elérhető földrajzi közelségben lehetőség lenne a helyi üzleti viszonyokat jól ismerő, szektorra, illetve helyi cégekre szabott támogatást biztosító ügymintézőkkel való személyes egyeztetésekre. **Az információs korlátok lebontása érdekében ezért nyissunk minden megyeszékhelyen és nagyobb városban HEPA-ügyfélirodát!**

I 5.6. OKOS MAGYARORSZÁG

Az adatok alapján egyvalami egyértelműen látszik: hosszú távon a munkaerőpiac képzettségbeli elcsúszásának feloldására a legjobb eszköz az, ha **növeljük a magyar munkaerő általános képzettségi szintjét: mindenekelőtt a nullához közelítjük a fiatalok középiskolai lemorzsolódását**, vagyis számottevően csökkentjük a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezők arányát.

Hosszú távon a munkaerőpiac képzettségbeli elcsúszásának feloldására a legjobb eszköz az, ha növeljük a magyar munkaerő általános képzettségi szintjét: mindenekelőtt a nullához közelítjük a fiatalok középiskolai lemorzsolódását.

5.6.1. NÖVELJÜK A MAGYAR MUNKAERŐ FOGLALKOZTATHATÓSÁGÁT!

Ismét 18 évre kell emelni a tankötelezettségi korhatárt, illetve általánosan elérhető, jó minőségű és az esélykülönbségeket ellensúlyozó közoktatást kell teremteni, amely társadalmi háttértől függetlenül mindenki számára megadja a felemelkedés lehetőségét (az Egyensúly Intézet külön szakpolitikai javaslatcsomagokban foglalkozik a közoktatás általános reformjával és esélyteremtő funkciójának erősítésével).

Emellett növelni kell azoknak a programoknak és szervezeteknek a támogatását, amelyek adatokkal bizonyíthatóan eredményesek a hátrányos helyzetű diákok képességfejlesztésében és a középiskolából kiesett fiatalok végzettséghez juttatásában. Ezeknek az oktatási formáknak

a közös tulajdonsága az, hogy a hagyományos tantermi oktatás mellett a fiatalok és családjuk mentorálásával is foglalkoznak (például mentális támogatás, nehezen elérhető közszolgáltatások biztosítása, folyamatos erőfeszítés a lemorzsolódás megakadályozására). Emiatt ezek a programok csak úgy működhetnek, ha a tanár–diák arány megengedi az egyéni helyzetre, igényekre és képességekre szabott tanulási környezet megteremtését. **Az ilyen képzési formák költségesebbek, de jelentős hasznuk és hosszú távú munkapiaci megtérülésük miatt ezek a befektetések messzemenően megérik az árukat.**

5.6.2. KORSZERŰSÍTSÜK A SZAKKÉPZÉST!

A vállalatok gyakran panaszkodnak arra, hogy szakmunkás munkakörökbe nem találnak megfelelő szakembert, míg az érettségit nem adó, szakmunkásokat képző iskolákban végzett munkavállalók betanított vagy szakképzettséget nem igénylő munkaköröket végeznek. Ezekben az iskolákban a diákok az általános iskolából hozott lemaradásukat görgetik tovább. Mivel ezekben az iskolatípusokban a közismereti tárgyak és az általános képességeket (az olvasási, matematikai és problémamegoldó képességeket) fejlesztő oktatás aránya alacsonyabb, mint a többi iskolatípusban, ezek a diákok még jobban lemaradnak az érettségit adó iskolák tanulóitól. (Gazdasági szereplőkkel készített interjúinkban a legkülönbözőbb szektorokban felmerült, hogy a szakmunkás végzettségű munkavállalóknak gyakran szó szerint képregényben kell kezelési útmutatót adni egy-egy gép használatához, mivel nemhogy idegen nyelven nem beszélnek, de sokuknak a saját anyanyelvükön is problémát okoz egy használati útmutató értelmezése.)

A magyar rendszer ebben a tekintetben egyáltalán nem követi a sokszor példaként emlegetett német duális képzést, hiszen ott a közismereti óraszám 50 százalékkal magasabb a magyar közismereti óraszámánál.⁵¹ A szakképzés gyakorlatiassága természetesen fontos, de csak addig

⁵¹ Hajdu et al., 2015.

a határig, amíg ez nem megy az alapvető készségek és ismeretek rovására, hiszen a 21. század kiszámíthatatlan, gyorsan változó munkaerőpiacán ezek ebben a képzettségi körben is elsőrendű versenyelőnyt jelentenek. A problémát súlyosbítja, hogy a következő évtizedekben várható robotizáció tömegesen fogja megszüntetni azokat a munkaköröket, amelyekben a szakmunkás végzettségűek ma jellemzően dolgoznak.

A szakmunkásképzés gyakorlatiassága természetesen fontos, de csak addig a határig, amíg ez nem megy az alapvető készségek és ismeretek rovására, hiszen a 21. század kiszámíthatatlan, gyorsan változó munkaerőpiacán ezek ebben a képzettségi körben is elsőrendű versenyelőnyt jelentenek.

Ezért át kell alakítani a szakmunkásképzést: **mindenekelőtt javítani kell az ilyen iskolatípusokban végzők általános, átváltható alapkészségeit.** Mindegyik középfokú képzési típusban – és persze már az általános iskolákban is – nagyobb hangsúlyt kell fektetni az olyan készségekre, mint például az értő olvasás, a számítógép vagy az idegen nyelvek használata, a nyelvtudás, illetve az alapvető kommunikációs és társas készségek. Célul kell kitűzni, hogy **a szakmunkásképzés elvégzése után a diákok képesek legyenek az érettségi megszerzésére és igény esetén a felsőoktatásba való jelentkezésre.** Ezek nélkül a jövő munkaerőpiacán egyre nehezebb lesz boldogulni, és a ma tapasztalható illeszkedési zavarok is csak fokozódni fognak. Mindemellett **a szakiskolai képzés gyakorlati részében nagyobb szerepet kell biztosítani a helyi vállalatokkal való együttműködésnek,** hogy az elsajátított szaktudás jobban illeszkedjen a valós piaci igényekhez. *(Az Egyensúly Intézet a közeljövőben külön szakpolitikai javaslatcsomagban fog foglalkozni a szakiskolai képzés átalakításával.)*

I 5.7. OLAJÓZOTT MUNKAERŐPIACOT!

A népességsökkenés és a magyar társadalom elöregedése mellett nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy valaki pusztán azért ne tudjon dolgozni, mert egyórányi buszútra lakik a munkalehetőségektől, vagy mert nélkülözi azt az intézményi segítséget és egzisztenciális biztonságot, amely lehetővé tenné számára, hogy megfelelő munkát találhasson magának. **Az ingázás feltételeinek javítása és az álláskeresés megkönnyítése pénz- és energiaigényes, de sokszorosan megtérülő befektetés.** Az államnak és az önkormányzatoknak nem itt kell spórolniuk – a látszólagos takarékoság ezeken a területeken valójában az esztelen pazarlással azonos.

Az ingázás feltételeinek javítása és az álláskeresés megkönnyítése pénz- és energiaigényes, de sokszorosan megtérülő befektetés.

5.7.1. TÁMOGASSUK A RÖVID TÁVÚ MOBILITÁST!

Az eddiginél **sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni a rövid távú ingázás támogatására**. Legfontosabb célként **segíteni kell, hogy a kistelepüléseken lakó álláskeresők könnyebben juthassanak be a nagyobb városokban elérhető munkahelyekre**. A hátrányos helyzetű kistelepüléseken élő embereknek jelenleg **ez egyszerre okoz nagy jövedelmi és időbeli megterhelést**. Ezért növelni kell az alacsony jövedelműek számára az ingázás anyagi támogatását, és ösztönözni kell az olyan megoldásokat, amelyek **szükség esetén ajtótól ajtóig szállítják a munkavállalókat**. Ennek az egyik legegyszerűbb és a visszajelzések alapján a munkaadók számára is vonzó módja az, ha a **vállalatok csökkenthetik a társasági nyereségadójukat azzal, ha saját buszjáratot indítanak a munkavállalók szállítására,⁵² ha kifizetik a munkavállalók bérletét vagy akár közlekedési eszközt (kisebb távolság esetén például kerékpárt) biztosítanak nekik**. Jelenleg az állam ezzel összefüggésben kötelezettségeket ír elő a munkáltatók részére: például a közigazgatási határon kívülről történő napi ingázás esetében a települések közötti utazást szolgáló bérlet árának legalább 86 százalékát át kell vállalniuk a munkavállalóktól. Emellett azonban nincsenek olyan szakpolitikai elemek, amelyek kimondottan arra szolgálnának, hogy ösztönözzék a cégeket az ingázási feltételek javítására.

5.7.2. IGAZÍTSUK A MUNKARENDEZHEZ A KÖZÖSSÉGI KÖZLEKEDÉST!

A hátrányos helyzetű térségek munkavállalóival foglalkozó kutatások⁵³ sok éve megállapították már, hogy **a munkapiaci illeszkedési zavarokban számottevő szerepet játszanak a helyi közösségi közlekedés lehetőségeinek hiányosságai**. Egy zsákfaluban élő munkavállaló szempontjából kulcsfontosságú, hogy a térség legnagyobb vagy akár egyetlen nagyobb foglalkoztatójának helyt adó, adott esetben tíz-húsz kilométeres távolságban található településre milyen sűrűn,

illetve a munkarendhez igazodva, időben tud-e eljutni. Ha például műszakkezdés előtt három-négy órával tud csak bejutni a városba, az legalább akkora problémát jelenthet, mint ha nincs lehetősége késés nélkül beérni a munkába. Ezek a nehézségek különösen nagy problémát jelenthetnek a családos munkavállalók számára, akiknek adott esetben (különösen ha nem egy kereső van a családban) nehezzé válhat a munka összeegyeztetése a gyerekek iskolába, óvodába szállításával és hazavitelével.

A munkapiaci illeszkedési zavarokban számottevő szerepet játszanak a helyi közösségi közlekedés lehetőségeinek hiányosságai.

Az államnak ezért fel kell mérnie, hogy **az átlagosnál nagyobb munkanélküliséggel sújtott térségek közösségi közlekedése hogyan illeszkedik a nagyobb foglalkoztatóknak helyt adó településekre történő rövid távú ingázás követelményeihez**. A közösségi közlekedést úgy kell kialakítani, hogy a több műszakos munkahelyek is könnyen elérhetőek legyenek. **Ahol szükséges, sűrítteni kell a menetrendet vagy akár új buszjáratokat indítani**, hogy ezáltal is csökkenjen a rövid távú mobilitás költsége.

Emellett több önkormányzat rendelkezik falugondnoki szolgálattal és saját gépjárművekkkel. Arra kell ösztönözni az önkormányzatokat, hogy ezzel az erőforrással **ajtótól ajtóig szállítsák azokat, akik csak így tudnak bejárni a munkahelyükre**. A regisztrált álláskeresők számára jelenleg is elérhető utazási támogatás adminisztrációját egyszerűsíteni kell, hogy ne igényeljen minden egyes havi bérlet újabb ügyintézkést a munkaügyi központban.

⁵² Jelenleg is vannak nagyobb vidéki üzemek, amelyek saját buszjáratokkal szállítják a munkahelyre a környező településekről a munkavállalókat.

⁵³ A probléma összefoglalását lásd Boros–Filippov, i. m.: 309.

5.7.3. NE BÜNTESSÜK, HANEM SEGÍTSÜK A DOLGOZNI AKARÓKAT: EMELJÜK 10 HÓNAPRA AZ ÁLLÁSKERESÉSI JÁRADÉK FOLYÓSÍTÁSÁNAK IDŐTARTAMÁT ÉS A MINIMÁLBÉR 150 SZÁZALÉKÁRA AZ ÁLLÁSKERESÉSI JÁRADÉK ÖSSZEGÉNEK FELSZŐ HATÁRÁT!

Az álláskeresőknek juttatott támogatásokat alapvetően át kell alakítani, hogy ne nehezítsék, hanem segítsék a munkakeresést. Az álláskeresési járadék kibővítése ösztönözné az inaktív, reményvesztett munkanélkülieket, hogy álláskeresőként regisztráljanak és igénybe vegyék a munkaügyi hivatalok elhelyezkedést segítő programjait. A járadék kibővítése a rendelkezésre álló bőséges tapasztalatok alapján sokat segítene a ténylegesen rászorulóknak, vagyis jó eszköz a mélyszegénység elleni küzdelemben. Így azok az állásukat elvesztő családok emberek például, akik nem rendelkeznek megtakarításokkal, esetleg törleszteniük kell a hitelüket, nem kerülnének az indokoltnál nagyobb nyomás alá, hogy mielőbb ki tudják fizetni számláikat és ételt tehessenek az asztalra. Vagyis **nem kényszerülnének arra, hogy mindenáron elvállalják a legelsőként adódó, esetleg alacsonyabb fizetést és rossz körülményeket biztosító állásokat.** A jogosultsági idő alatt realitásos lehetőséggé válna a megfelelő továbbképzésen való részvétel is.

Az elmúlt bő évtizedben Magyarországon egyetlen negyedév (2020 második negyede) kivételével egy álláskeresőnek átlagosan mindig jóval több mint tíz hónapig tartott új munkahelyet találnia – bár a gazdaság fellendülésével ez a szám folyamatosan csökkent, volt olyan időszak, amikor ez tizenkilenc hónapnál is több időbe került.⁵⁴ Épp ezért **az álláskeresési járadék maximális hosszát 3 hónapról 10 hónapra kell emelni,** hogy a jogosultsági időtartam jobban megközelíthesse a munkanélküliség reális időtartamát, és valódi segítséget jelenthessen az álláskeresés ideje alatt.

„Az elmúlt bő évtizedben Magyarországon egyetlen negyedév (2020 második negyede) kivételével egy álláskeresőnek átlagosan mindig jóval több mint tíz hónapig tartott új munkahelyet találnia.”

Téves megközelítés, hogy a munkanélküli juttatások egyetlen funkciója, hogy megmentsék az ellátásban részesülőket az éhhaláltól. Bár igaz, hogy a túl nagyvonalú pénzbeli juttatás a hatékony álláskeresés ellen ösztönözhet, ami által a szükségeshez képest meghosszabbíthatja a munkanélküliség időtartamát, legalább ennyire fontos, hogy **a túl alacsonyan megállapított összeg nagyon gyorsan egzisztenciális válságba sodorhatja az álláskeresőt, aki így adott esetben a képzettségének nem megfelelő és akár kevésbé tartós munkát is elvállal** – így az addig folyósított juttatás még a jelenlegi szűkmarkú formájában is lényegében „kidobott pénz” lesz. Vagyis az álláskeresési járadék, amellyel, hogy szociális stabilizáló funkcióval bír, magához a munkakeresés folyamatához is biztos háttérrel teremt. Ezért **az álláskeresési járadék felső plafonját a bruttó minimálbér 150 százalékára kell emelni** (ez a minimálbér 2021 szeptember 1-jén hatályos összege alapján havi bruttó 251 100 forint lenne).

„A túl alacsonyan megállapított összeg nagyon gyorsan egzisztenciális válságba sodorhatja az álláskeresőt, aki így adott esetben a képzettségének nem megfelelő és akár kevésbé tartós munkát is elvállal.”

⁵⁴ KSH, 2021b.

A túl nagyvonalú pénzbeli juttatás sokszor a hatékony álláskereső ellen ösztönözhet, ám a túl alacsonyan megállapított összeg nagyon gyorsan mélyszegénységbe sodorhatja az álláskeresőt. **Ezért a nettó minimálbér 90 százalékában (2021-ben ez – családi adókedvezmény nélkül – nettó 100 189 forint volt) kell megállapítani a jogosultsági idő alatt folyósítható járadék minimális nettó összegét.** Vagyis erre az időszakra az is ekkora összeget kapjon, akinek korábbi járulékfizetései alapján ma nem járna ennyi.

A munkanélküliségi juttatások afféle biztosításként működnek: a járulékfizetés révén mintegy előre gondoskodunk róla, hogy munkahelyünk elvesztése esetén is részesüljünk a nehéz időszak átvészelését segítő juttatásban. Ez a rendszer azonban **különösen nehéz helyzetbe hozza azokat, akik valamilyen okból korábban nem rendelkeztek elegendő időtartamú munkaviszonnyal** – miközben ők többnyire eleve nagyobb hátránnyal indulnak az álláskereső folyamatában.

Ezért **5 hónapig csökkentett összegű (a nettó minimálbér 90 százalékának megfelelő) járadékra való jogosultságot kell ajánlani azoknak az álláskeresőknél, akiknek korábban nem volt a jogosultsághoz elegendő munkaviszonyuk.** Ez a juttatás egyfajta munkapiaci integrációs hitelként működne: a hosszú távú álláskeresői járadékot megfelelő időtartamú korábbi munkaviszony híján igénybe vevők az elhelyezkedésüket követő **legfeljebb 10 hónapig magasabb társadalombiztosítási járadékot fizetnének.**

A munkanélküliségi ellátások célja, hogy ideiglenes segítséget nyújtsanak az állásukat elvesztett munkavállalóknak, de egyúttal motiválják is őket az ismételt munkavállalásra. **Ezért a jogosultság időtartamában és összegében is megnövelt járadék feltételül kell szabni, hogy a jogosultsági idő alatt a munkanélküli szorosán együttműködjön a munkaügyi hivattal és ténylegesen törekedjen az elhelyezkedésre⁵⁵ – ezt pedig az együttműködés szigorúbb és sűrűbb ellenőrzésével lehet elérni.⁵⁶**

⁵⁵ Az együttműködési kötelezettség szigorúbb érvényesítéséről lásd Scharle, 2017.

⁵⁶ Empirikus kutatásokból tudjuk, hogy a bőkezűbb munkanélküli segély főként az igazán rászoruló körében növeli a munkanélküliség hosszát, a megtakarításokkal rendelkezők körében azonban nem. Ez azt jelenti, hogy az álláskeresői járadék bővítése a szegényeket, nem pedig a járadékkal visszaélőket segíti (lásd Chetty, 2008).

⁵⁷ Manoudi et al., 2014.

5.7.4. CSÖKKENTSÜK RADIKÁLISAN A MUNKAÜGYI HIVATALOK LETERHELTSÉGÉT!

Át kell alakítani az álláskereső számára elérhető szolgáltatások struktúráját. A legfontosabb cél az, hogy a munkaügyi hivatalok fel tudják mérni, hogy az egyes álláskeresőknél milyen szükségleteik vannak, illetve ezekhez igazított, személyre szabott támogatást kell nyújtaniuk. Ezzel szemben a munkaügyi hivatalok ma főként adminisztratív feladatokat látnak el, és ezután vagy a közmunkába, vagy az épp aktuálisan elérhető EU-s programokba irányítják az álláskeresőket. **A rosszabb munkapiaci helyzettel rendelkező járásokban ráadásul egy-egy ügyintézőre akár ezer álláskereső is juthat.** Ez nemzetközi összehasonlításban nagyon rossz mutatónak számít és **lehetetlenné teszi az álláskereső hatékony, személyre szabott támogatását.**⁵⁷ A helyzetet súlyosbítja, hogy azok az álláskeresők kapják a legkevesebb támogatást, akiknek a legnagyobb szükségük lenne rá.

FF
A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat és más állami szervek (például a NAV vagy az Oktatási Hivatal) informatikai rendszerének összekötésével például jelentős időt és energiát lehetne megtakarítani az álláskereső regisztrációja során. **FF**

Ezért az ügyfél–ügyintéző arány sehol ne lehessen 200-nál magasabb! Ha az ügyintéző nehezen elhelyezhető álláskeresőkkel foglalkozik, akkor ez az arány legyen 100 alatt! Ennek érdekében **növelni kell a munkaügyi központok alkalmazotti létszámát, de már a rendszerben dolgozó ügyintézők felesleges adminisztrációs terheinek csökkentésében is sok tartalék van.** A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat és más állami szervek (például a NAV vagy az Oktatási Hivatal) informatikai rendszerének összekötésével például rengeteg időt és energiát lehetne megtakarítani az álláskeresők regisztrációja során. Erre szolgálhatna egyebek mellett a járadékmegállapítás automatizálása, amelynek semmiféle technikai akadály nem lenne.⁵⁸

Fontos, hogy **egy álláskeresővel tipikusan egyetlen ügyintéző foglalkozzon**, aki kellő információval és döntési autonómiával rendelkezik a különböző programok felajánlásakor. Így az ügyintézők jobban felmérhetik az álláskeresők igényeit, és személyre szabott programokat tudnak javasolni nekik.

⁵⁸ A járadék megállapítása például ma az álláskereső által bemutatott dokumentumok adatainak manuális rögzítésével történik, ahelyett, hogy ezeket az adatokat automatikusan lehívnák a NAV rendszeréből. Erről és az adminisztrációs terhek csökkentésének további lehetőségeiről lásd Bördős et al, 2018: 245–246.

ZÁRSZÓ

Magyarország a középszerűség és az elvesztegetett esélyek csapdájába szorult. **Uniós csatlakozásunk óta nem csupán régiós versenytársainktól, de önmagunktól is aggasztóan leszakadtunk, demográfiai trendjeink és a világgazdasági környezet változása miatt pedig a jövőben további lecsúszásra számíthatunk** – mai teljesítményünk ugyanis a jövőben még a mostani eredményekhez sem lesz elegendő. Hazánknak csak akkor van esélye kimozdulni az EU legszegényebb országainak csoportjából, ha **hatékonyan ki tudja használni meglévő erőforrásait, és belátható időn belül sikerül megközelítenie saját tényleges növekedési lehetőségeinek határát.**

Számos ország példájából láthatjuk, hogy a jó gazdaságpolitika **igenis számít: nem csupán a leszakadás kerülhető el, de a növekedésbarát környezet olyan önerősítő folyamatokat is beindíthat, amelyek látványos javuláshoz vezethetnek a versenyképességben és végső soron az emberek életszínvonalában.** A növekedésnek nincs univerzális, bárhol egyformán alkalmazható receptkönyve, azt azonban a kiterjedt nemzetközi tapasztalatok alapján

pontosan tudjuk, hogyan kell olyan környezetet teremteni, amely nem gátolja, hanem serkenti a gazdaságban rejlő energiák felszabadítását. Ehhez nincs szükség csodára – csupán hosszú távú gondolkodásra és következetes politikai akaratra.

Hazánknak csak akkor van esélye kimozdulni az EU legszegényebb országainak csoportjából, ha hatékonyan ki tudja használni meglévő erőforrásait, és belátható időn belül sikerül megközelítenie saját tényleges növekedési lehetőségeinek határát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Acemoglu, Daron – Johnson, Simon – Robinson, James A. (2005a) Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth. In Aghion, Philippe – Durlauf, Steven N. (szerk.) *Handbook of Economic Growth 1A*: 386–472.

Acemoglu, Daron – García-Jimeno, Camilo – Robinson, James (2015b) Feature Essay. The Role of State Capacity in Economic Development. *The Political Economist*, Spring, 1–9.

Amiti, Mary – Itshoki, Oleg – Konings, Jozef (2017) Why currency devaluations are losing economic punch. *Microeconomic Insights*, január 27. <https://microeconomicinsights.org/currency-devaluations-losing-economic-punch/> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 9.

Boros Tamás – Filippov Gábor (2020): *Magyarország 2030 – Jövőkép a magyaroknak*. Egyensúly Intézet – Osiris Kiadó.

Bruinshoofd, Allard (2016) Institutional Quality and Economic Performance. *economic.rabobank.com*, 2016. január 20. <https://economics.rabobank.com/publications/2016/january/institutional-quality-and-economic-performance/> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 7.

Chetty, Raj (2008): Moral hazard versus liquidity and optimal unemployment insurance. *Journal of political Economy*, 116(2): 173–234.

Eurobarometer (2021) Flash Eurobarometer 492. Introduction of the euro in the Member States not yet having adopted the common currency. Hungary. file:///C:/Users/gabor/Desktop/fl_492_fact_HU_en.pdf – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 31.

European Commission (2019) *Digital Government Factsheet 2019. Estonia*. European Commission, https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/inline-files/Digital_Government_Factsheets_Estonia_2019.pdf – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Eurostat (2020) *Consumption per capita in purchasing power standards in 2019*. Eurostat, december 15. https://ec.europa.eu/eurostat/documents/portlet_file_entry/2995521/2-15122020-BP-EN.pdf/cd3fcb0f-fae6-doce-0916-gbe3ac231210 – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 12.

Franck, Raphaël – Galor, Oded (2018) *Development and Long-Run Prosperity*. NBER Working Papers, No 23701. National Bureau of Economic Research, Inc. <https://www.nber.org/papers/w23701> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Geloso, Vicent – Salter, Alexander William (2020) State Capacity and Economic Development: Causal Mechanism or Correlative Filter? *Journal of Economic Behavior and Organization*, 170: 372–385.

Greenstone, Michael (2009) *Toward a Culture of Persistent Regulatory Experimentation and Evaluation*. The Tobin Project, Inc. Cambridge, https://www.tobinproject.org/sites/tobinproject.org/files/assets/New_Perspectives_Ch5_Greenstone.pdf – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 18.

Hanson, Gordon H. (2010) *Why Isn't Mexico Rich?* NBER Working Papers, No 16470. National Bureau of Economic Research, Inc., <https://www.nber.org/papers/w16470> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 17.

Köllő János – Nyíró Zsanna – Tóth István János (2017a): Alapvető hiányindikátorok alakulása. In Fazekas Károly – Köllő János (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök*, 2016. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet: 63–72.

Köllő János – Nagy Daniella – Tóth István János (2017b): Mit értünk munkaerőhiányon? In Fazekas Károly – Köllő János (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök*, 2016. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet: 48–56.

Köllő János – Reszegi László – Tóth István János (2017c): Bérszint, manifeszt hiányhelyzetek, tervezett és tényleges bérmelés. In Fazekas Károly – Köllő János (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök*, 2016. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet: 119–125.

KSH: *A 15-64 éves népesség gazdasági aktivitása nemenként (1998-)*. Központi Statisztikai Hivatal. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlfoo2.html – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 22.

Le Fort Varela, Guillermo – Gallardo, Bastián – Bustamante, Felipe (2020) Macroeconomic Stability and Economic Growth: Myths and Realities. *Revista CEPAL. Naciones Unidas Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL)*, augusztus: 119–144.

<https://www.cepal.org/en/publications/46590-macroeconomic-stability-and-economic-growth-myths-and-realities> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 4.

Lucas Jr., Robert E. (1988) On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1): 3–42.

Maddison Historical Statistics. University of Groningen, <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/?lang=en> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 23.

MNB (2020) Sajtóközlemény a Magyar Nemzeti Bank előzetes statisztikai mérlegéről. Magyar Nemzeti Bank, 2020. december, <https://www.mnb.hu/letoltes/mnbmerleg-hu-202012.pdf> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 23.

Good Digital government practicies by country. OECD, <http://www.oecd.org/governance/digital-government/toolkit/goodpractices/> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 5.

OECD (2000) Regulatory Reform in Korea. Government Capacity to Assure High Quality Regulation. OECD, <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/2956149.pdf> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 12.

OECD (2010) *The High Cost of Low Educational Performance. The Long-Run Economic Impact of Improving PISA Outcomes*. OECD, <https://www.oecd.org/pisa/44417824.pdf> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 21.

OECD (2012) *Issues Paper on Corruption and Economic Growth. Organization for Economic Cooperation and Develepoment*. OECD, <https://www.oecd.org/g20/topics/anti-corruption/Issue-Paper-Corruption-and-Economic-Growth.pdf> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 23.

Pritchett, Lant – Summers, Lawrence H. (2014) *Asiaphoria Meets Regression to the Mean*. NBER Working Papers, No 20573. National Bureau of Economic Research, Inc. <https://www.nber.org/papers/w20573> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 2.

Overview of Regulatory Sandbox. Monetary Authority of Singapore, <https://www.mas.gov.sg/development/fintech/regulatory-sandbox> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 9.

Romer, Paul M. (1986) Increasing Returns and Long Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94(5): 1002–1037.

Scharle Ágota (2017): Mikor lesz versenyképes és befogadó a magyar munkaerőpiac? *Munkaügyi Szemle*, 60(2): 7–14.

Simonovits András (2020) A magyar nyugdíjrendszer középtávú feszültségei. *Közgazdasági Szemle* 67. május. 456–473. <http://www.keszemle.hu/tartalom/letoltes.php?id=1905> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 2.

Statistaa: Share of cash in total payment transactions in Hungary from 2001 to 2019. *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/1094988/cash-use-in-hungary/> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 23.

Statistab: Share of cash in total payment transactions in Sweden from 2000 to 2019. *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/1095529/cash-use-in-sweden/> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 23.

Statistac: Share of cash in total payment transactions in Norway from 2008 to 2019. *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/1099770/cash-use-in-norway/> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 23.

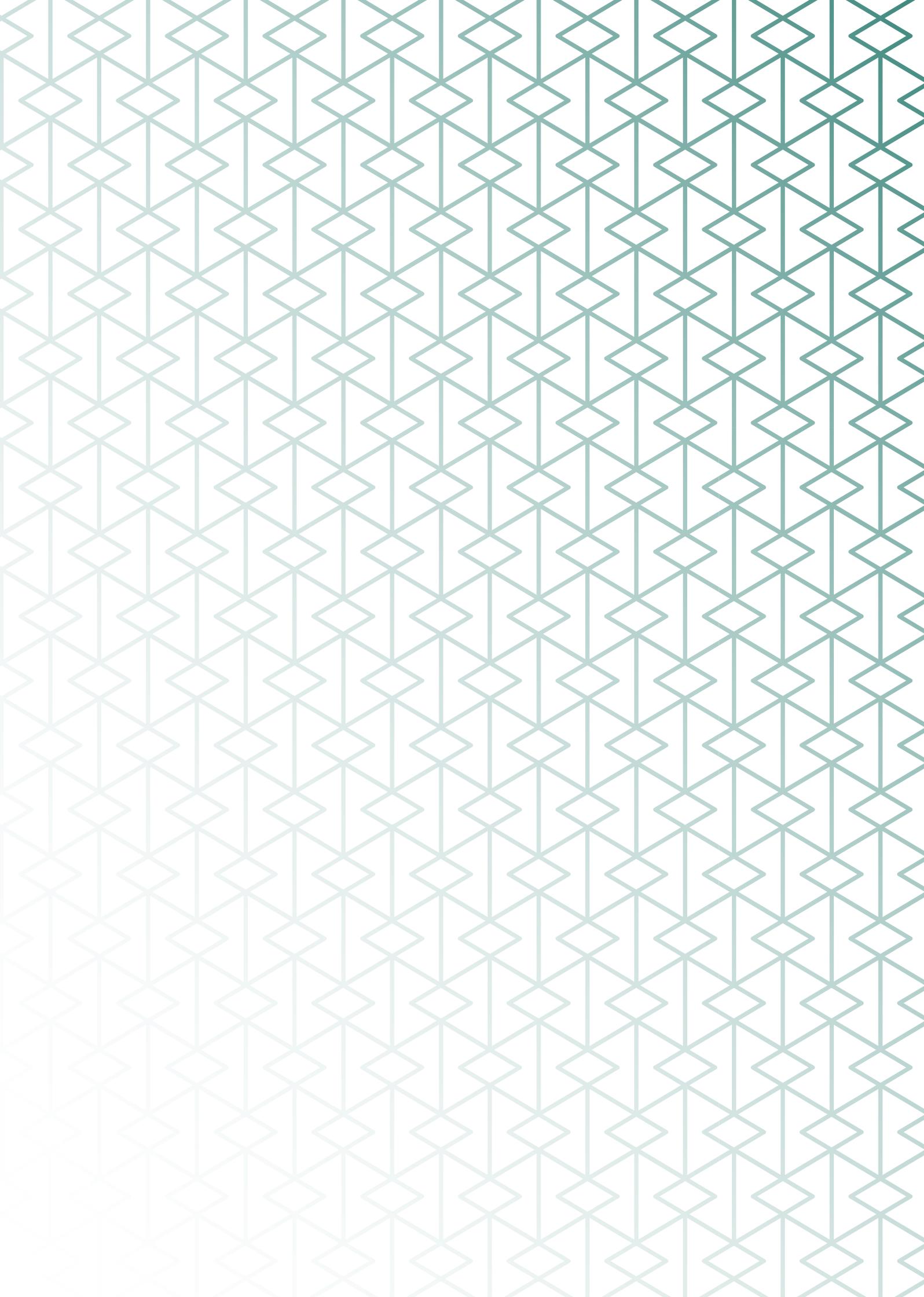
Stubnya Bence (2020) A magyarok már el sem tudják képzelni, hogy lehet nem korrupt országban élni. *G7.hu*, 2020. június 4. <https://g7.hu/adat/20200614/a-magyarok-mar-el-sem-tudjak-kepzelni-hogy-lehet-nem-korrupt-oroszagban-elni/> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 7.

United Nations (2019) *2019 Revision of World Population Prospects*. <https://population.un.org/wpp/> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 23.

Wei, Shang-Jin (1998) *Corruption in Economic Development: Beneficial Grease, Minor Annoyance, or Major Obstacle?* Harvard University and National Bureau of Economic Research, http://documents1.worldbank.org/curated/en/175291468765621959/129529322_20041117144615/additional/multi-page.pdf – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 27.

World Bank (2019) *Worldwide Governance Indicators*. World Bank, <http://info.worldbank.org/governance/WGI> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 12.

World Bank (2020) *Doing Business 2020. Comparing Business Regulation in 190 Economies*. World Bank, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf> – utolsó letöltés időpontja: 2022. január 30.

RÓLUNK

Az Egyensúly Intézet jövőorientált szellemi műhely, amely hazánk számára készít jövőképeket, szakmai javaslatokat. Kidolgozni az ország politikai, gazdasági és kulturális jövőképét, szilárd szellemi alapot teremteni a magyarok felemelkedéséhez – a gyorsan változó 21. században az Egyensúly Intézet ezt tekinti egy agytröszt legfontosabb feladatának.

Olyan témákról gondolkodunk, amelyekről kevesebb szó esik a nyilvánosságban, mint kellene. Ilyen téma a robotizáció és az átalakuló munkaerőpiac, levegőnk és folyóvizeink tisztasága, a nemzeti öntudat és a közösségek szerepe egy ország életében, az oktatás jövője, az ország gazdasági kitörési pontjai vagy a megváltozó világrend.

Az Egyensúly Intézet állandó kutatói csapata és tanácsadói testülete közgazdászokból, szociológusokból, politikai elemzőkből, klímaszakértőkből, külpolitikai szakértőkből áll. Sokszínű és magasan képzett, professzionális csapatunk széles körű tapasztalatokkal rendelkezik az akadémiai kutatás és az alkalmazott tudomány területéről egyaránt.

Magyarország jövő időben ▶▶

Egyensúly Intézet

**Egyensúly
Intézet**

Cím: **H-1026 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 73.**

Telefon: **+36 1 249 5238**

Honlap: **www.eib.hu**

E-mail: **info@eib.hu**

Facebook: **facebook.com/egyensulyintezet**

Twitter: **twitter.com/EIntezet**

Linkedin: **linkedin.com/company/equilibrium-institute1**